

RIIGIKOGU

9. istungjärk. **Protokoll nr. 210 (26).**

1923 a.

Sisu: 1. Päewakorra täiendamine. — 2. Teadaandmine komisjonidesse antud seaduseelnõude kohta. — 3. Tulumaksu-seaduse § 41. tähendus 4. muutmise seadus — II lugemisel. Wastu võetud. 4. Sekwestreeritud Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika a/s. ning Inglis-Balti laewaehituse ja masinatööstuse a/s. waranduste walitsemiseks määratud operatsiooni fondi seadus — II lugemisel. — 5. Riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse täiendamise ja muutmise seadus — II lugemisel. Wastu võetud. — 6. Põllutöökoollide õpetajate palgaseaduse muutmise seadus — II lugemisel. Wastu võetud. — 7. Seadus väikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse muutmise kohta — II lugemisel. Wastu võetud. — 8. Riigitrükikoja põhimäärused — II lugemisel. Wastu võetud. — 9. Tartu linna administratiiv piirkonna laiendamise seadus — I lugemisel. Wastu võetud. — 10. Seadus Eesti ja Leedu wahelise kuritegijate väljaandmise ja juriidilise abiandmise lepingu kinnitamise kohta — I lugemisel. Wastu võetud. — 11. Seadus Eesti ja Läti wahelise kuritegijate väljaandmise ja juriidilise abiandmise lepingu kinnitamise kohta — I lugemisel. Wastu võetud. — 12. Trükiseadus — II lugemisel.

Riigikogu koosolek 23. weebruaril 1923 a. kell 5 p. 1.

Kokku on tulnud 83 Riigikogu liiget.

Koosolekut juhatab abiesimees **K. Wirma**, wahepeal abiesimees **A. Kerem**, lõpul esimees **K. Päts**.

Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

Walitsuse looshis: Riigiwanem **J. Kukk**, põllutööminister **B. Rostfeldt**, rahaminister **G. Westel**, sõjaminister **J. Soots**, siseminister **K. Einbund**.

Koosolek algab kell 5.20 min.

1. Päewakorra täiendamine. Juhataja **K. Wirma**: Riigikogu juhatus poolt on ettepanek päewakorda järgmiselt täiendada:

*) 6. Riigitrükikoja põhimäärused — II lugemisel.

7. Tartu linna administratiiv piirkonna laiendamise seadus — I lugemisel.

8. Seadus Eesti ja Leedu wahelise kuritegijate väljaandmise ja juriidilise abiandmise lepingu kinnitamise kohta — I lugemisel.

9. Seadus Eesti ja Läti wahelise kuritegijate väljaandmise ja juriidilise abiandmise lepingu kinnitamise kohta — I lugemisel.

10. Trükiseadus — II lugemisel.

11. Awalikkude ettekannete seadus — II lugemisel.

12. Seadus raamatukaupluste, ajalehekontorite, ajalehekioskide, laenuraa-

matukogude ning lugemistubade awamise ja trükitoodete käsimüügi kohta — II lugemisel.

13. Karistusmäärused trükiseaduse, awalikkude ettekannete seaduse ja raamatukaupluste ning awalikkude lugemistubade awamise seaduse rikkumise asjus — II lugemisel.

14. Õpetajate seminaaride seadus — II lugemisel.

15. Seaduseelnõu põllutööliste tööaja ja palgatingimiste kohta 1923/1924 põllumajandusaasta peale — I lugemisel.

16. Seadus põllutööliste tööaja ja palgaolude kohta 1923/24 a. — Riigikogu liigete **P. Keerdo**, **A. Hansen'i**, **J. Reesen'i** ja **J. Tomp'i** ettepanek.

17. Seaduseelnõu tasumaksmise kohta Asutawa Kogu poolt 10. oktoobril 1919 a. wastuwõetud maaseaduse § 1 järele wõõrandatud maade eest — Riigikogu liigete **J. Reesen'i**, **J. Tomp'i**, **P. Keerdo** ja **A. Hansen'i** ettepanek.

18. Seaduseelnõu talumaade korraldamise kohta Petseri maakonnas ja Wiru maakonna narooataguses osas — Riigikogu liigete **K. Koemets'a**, **J. Zimmerman'i** ja **W. Grigorjew'i** ettepanek.

Kes on päewakorra wastuwõtmise poolt ühes juhatusse täiendusega? (Hääletatakse.) Päewakord on ühes juhatusse täiendusega nähtawa enamusega wastu võetud.

2. Teadaandmine komisjoni antud seaduseelnõu kohta.

Abisekretäär **J. Bergman** (loeb): Seaduseelnõu sõjaministeeriumile suurtükilwäe poligooni asuta-

*) Sisukorras 8, 9, 10 ine. punktid.

miseks tarwilikkude maatükkide wõõrandamise kohta — rahaasjanduse komisjoni.

3. Tulumaksu-seaduse § 41. tähendus 4. muutmise seadus — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **A. Kerem** (loeb): Tulumaksu-seaduse § 41 tähendus 4. muutmise seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **A. Kerem** (loeb): Tulumaksu-seaduse § 41 tähendus 4 („Riigi Teataja“ nr. 78 — 1922 a.) muudetakse järgmiselt:

Tähendus 4. Maksja wõib tema poolt põllumajapidamisest saadud tulu üles andmata jätta, seda sisseantawal teatelehel ära tähendades. Niisugusel korral arwatakse wälja maksja põllumajapidamisest saadud tulu keskmiste normide järele, milised iga aasta kindlaks määrab Wabariigi Walitsus rahaministri ettepanekul.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seaduse sisu wastu wõetud. Sellega on käesolew seadus II lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

4. Sekwestreeritud Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika a/s. ning Inglis-Balti laewaehituse ja masinatööstuse a/s. waranduste walitsemiseks määratud operatsiooni fondi seadus — II lugemisel. Rahaasjanduse komisjoni aruandja **H. Koch** (loeb): Sekwestreeritud Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika a/s. ning Inglis-Balti laewaehituse ja masinatööstuse a/s. waranduste walitsemiseks määratud operatsiooni fondi seadus.

Juhataja **K. Wirma**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on pealkiri wastu wõetud.

Aruandja **H. Koch** (loeb): § 1. Määratakse kaubandus-tööstusministeeriumile operatsiooni fondina erakorralist krediiti laenuandmiseks sekwestreeritud Wene-Balti laewaehituse ja mehaanika a/s. ning Inglis-Balti laewaehituse ja masinatööstuse a/s. waranduste walitsemi-

seks ja kasutamiseks mrk. 90.000.000.— (üheksakümne miljoni marga) suuruses.

M. Martna (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Inglis-Balti tehasele laenuwõi krediitmääramise puhul oleks mul järgmist asjaolu siin alla kriipsutada: Need wabrikud on kauemat aega nii ütelda Eesti õhus töötanud, aga sest saadik peale, kus ta Inglis-Eesti nime all töötas, ja ka praegu räägitakse õige palju sellest, et see mingisugune rahwuswaheline ettewõte olewat, ja seal olewat õige wähe seda iseloomu, mida meie Eesti omaks wõiks nimetada. Ma ei kõnele seda mitte sellepärast, nagu oleksin mina eriti rahwuslane, wõi peaksin mina just eriti seda enese ülesandeks, et rahwuslist nooti siin rõhutada. Hoolimata sellest räägin mina siin kui sotsiaaldemokraat ja ei wõi mitte sellest mööda minna, et niisuguses suures asutuses, mis pealegi riigi poolt suurt tuge tahab saada, näituseks igasugune raamatupidamine ja igasugune asjaajamine wõoras keeles sünnib ja et selles asjas mitmed ametnikud töö on, kes ametlikka paberid tarbekorral Eesti keelde peawad tõlkima. Niisugune kurb lugu walitseb meil ju ka küll mitmes muus kohas. Ühes kirjas, mis minule selles asjas kätte saadeti, juhatakse tähelepanu selle peale, et meil näituseks sõjaministeeriumis üks umbkeelne juriskonsult on, kellele kõik asjad peawad Eesti keelde ümber pandud saama ja ka ümberpöördult. (Sõjaminister J. Soots: Ei ole õige.) Kuidas moodi sel korral asju aetakse, sellest ma mitte aru ei saa. (J. Piiskar (is.): Eesti keelest tõlgitakse Wene keelde?) Mõlemitpidi, sest kui umbkeelne inimene tahab asja teada saada, siis tõlgitakse enne Eesti keelest Wene keelde ja pärast Wene keelest jälle Eesti keelde, sest muidu ei ole juriskonsuldi tegewus wõimalik. Ja just nõnda on asi ka seal suures wabrikus. Meie, sotsiaaldemokraadid, teame wäga hästi, et kapitaalil ju isamaad ega rahwust ei ole. See on siin ka iseäranis selgelt näha. Olgugi, et seal otsekohe eestlased direktoriteks olid, olid isegi käskjalad wene-lased ja kui inimestega tuli asju ajada, pidi isegi käskjalgadel tõlk kaasas olema. Nõnda ka sisemises tegewuses: kui keegi seal juhatusega wõi juhatajatega asja ajada tahab, siis olgu temal tõlk kaasas.

Mina igatahes soowiks, et selle krediidi arutamise juures need, kellesse asi

puutub ja kes teavad, kuidas seal lood on, seletust annaks, kas ja kuidas nad loodavad ja soowivad asjaolusid selles suhtes muuta ja parandada.

A. Rei (sd.): Ma ei saanud mõnesugustel põhjustel käesolewa seaduse I-sel lugemisel tema kohta põhimõttelikult sõna wõtta, sellepärast tarwitan nüüd juhust, kuna see ka II-sel lugemisel wõimalik on. Ma palun nimelt seletada, kui see komisjonis üldse arutusel on olnud, mis jaoks riik riskeerib 90.000.000 riigi rahaga niisuguse asja jaoks? Minule ei ole see igatahes mitte täiesti selge. See on ju teada, et Inglis-Balti, nii hästi ka Wene-Balti laewatehase warandus juriidiliste eraisikute warandus on. Kuiwõrd juriidiliselt õieti on talitatud neid sekwestri alla wõttes, ei ole mul selge. Meie makswad seadused, nimelt sõjaseadus ja kõwendatud walwekorra seadus, annawad siseministrile õiguse teatawatel juhtumistel eraisikute warandusi sekwestri alla wõtta, aga need juhused on väga kindlate piiridega ära tähendatud.

Seadus räägib nimelt kahest juhtumist, millal wõib sekwestreerida erainimeste warandusi. Esiteks, kui waranduse sissetulekuid kasutatakse riigiwaenuliseks otstarbeks; kui näituseks antakse selle warandusega riigiwastast kihutuskirjandust wälja. Teine juhtumine on see, kui selle waranduse hooletu walitsemine ähwardab seltskondlikule rahule ja julgeolekule hädaohtu sünnitada.

(Juhatama hakkab abiesimees **A. Kerm.**)

Kaks juhtumist on olnud meie riigis Eesti iseseiswuse ajal, kus on sekwester Wabariigi Walitsuse poolt peale pandud. Need on nimelt Roterman'i leiawabriku sekwestreerimine ühelt poolt ja trükikodade sekwestreerimine teiselt poolt. Mõlemad juhtumised olid kahtlemata sarnased, mis selle seaduse mõiste alla käiwad. Esiteks: Leiwaga mittewarustamine sel ajal, kus waenlane ägedalt peale tungis, wõis siseriigis segadusi, isegi näljamäsusid sünnitada; sellepärast oli sõjaseaduse mõtte järele sekwestreerimine seekord täiesti õige.

Samuti wastas sellele seadusele, mille järele kindral-kuberneril teatawatel juhtumistel õigus on erawarandusi sekwestreerida, ka trükikodade sekwestreerimine. Selleaegsete olude juures, kus waenlane wäerinnal kõige ägedamalt peale surus,

elanikka ajakirjandusest ilma jätta, wõis riigile väga suurt hädaohtu sünnitada. Kas käesolew juhtumine selle seaduse alla käib, näib minule üsna kahtlane olewat. Siin on üks eraisik — juriidiline isik — lohakalt oma asju ajanud ja lõpuks pankrotti jäänud. . . Mina ei usu mitte, et see riigi ülesanne ja et riigiwõimul õigus oleks sarnasel juhtumisel, kui mõni eraisik lohaka ja raiskawa asjaajamise tõttu pankrotti jääb, — tema warandust oma walitsemisele wõtta. Selle waranduse seaduslikud hooldajad on Riigikohtu ees kaebtust tõstnud ja on väga wõimalik, et Riigikohus mitte ei leia, et sekwestreerimine seaduse nõuetele wastaks. Nii on selles asjas teatud riisiko, olgu tema nii suur wõi wäike kuis tahtes, aga ta on ikka olemas, — et Riigikohus wõib tühjaks mõista siseministri määruse, mille järele sekwester on waranduse peale pandud. Mis sünnib aga siis rahaga, mis riik on selle waranduse sisse pannud ajal, kui ta mitteseaduslikult tema üle walitses? Wõib olla, ähwardab riiki täielik ilmajäämine. On teada, et ilma wolituseta wõõra waranduse walitsemise puhul tasutakse igal tingimisel need kulud, mis waranduse alalhoidmiseks tingimata tarwilikud on olnud; need kulud aga, mis ainult kasulikud olid sellele warandusele, nende tasumine ei ole sugugi nii kindel ja isegi heausuline wõõra waranduste pidaja wõib oma heas usus tehtud kuludest ilma jääda.

Mina kardan väga selle 90.000.000 mk. juures, mis siin laenuks antakse walitsusele erawaranduse kasuks kulutamiseks. Wõib tekkida niisugune wahekord, et riik ilma jääb oma warandusest. Pealegi ei ole mul suurt usaldust, et sekwestri walitsus tööstust otstarbekohaselt suudab korraldada, ja et juba selles mõttes kahju karta ei oleks. Kuiwõrd wähe usaldust äratas meie riikliste tööstuste juhatas, seda on Tallinna elanikud wiimastel päewadel Peetri platsil tegelikult näha saanud, kus niisuguse tühise tööga, nagu Peetri amsamba aluskiwide ärakoristamine, kaunis weidralt aega wiidetakse ja asjaga kuidagi hakkama ei saada. Mitu trossi on katki läinud, mitu inimest on saanud wigastada jne. Mina kardan, et kui eraettewõtjad ei suutnud ja osanud Balti tehastes tööstust tagajärjerikkalt sisse seada, nii et ta enast oleks ära tasunud, siis on hoopis wähe põhjust uskuda, et riikline sekwestriwalitsus seal paremaid tagajärgi suudab saawutada. Pealegi olen ma juhtumisi kuulnud, et tehase hoolekanne on nõus

olnud wõlgujäänud töölistepalkasid välja maksma ja tehase tegewust jätkama. Mis pärast neil oludel riik wõimalikuks ja tarwilikuks pidas seal rahasummadega riskeerida, kus kaunis suur riisiko olemas on, et ta wõib sellest rahast ilma jääda, — see on minule päris arusaamata. Juriidiliste kahtluste pärast, mis see seaduseelnõu minus tekitab, soowiksin mina wäga, et need kahtlused saaksid lahendatud komisjoni aruandja poolt wõi nende poolt, kes selle seaduse wäljatöötamisest komisjonis on osa wõtnud.

Rahaminister G. Westel: Wene-Balti tehaste sekwestreerimine sündis walitsuse poolt 22. detsembril 1922 aastal. Walitsus oli sunnitud seda sammu astuma peale selle, kui õige pikalewennud läbirääkimised nendega, kes Wene-Balti tehaste saatusest huwitatud olid, mingisuguseid tagajärgi ei annud. Seisukord oli niisugune, et wabrikurentnikud, Inglise-Balti aktsiaühisus, ei suutnud oma kohustusi täita, mitte ainult siinsete kreditooride vastu, waid ka ei jõudnud wõlgujäänud palkasid välja maksta ja olid niikaugele läinud, et töölisel ei olnud möödaläinud aja eest palkasid kahe-kolme nädala jooksul kätte saanud. See tekitas wabrikus rahulolematust, mis awaldas end streigiga, ja oli õieti karta suuremaid sekeldusi sel alal.

Kuna 1916 aastal makswa Wene seaduse järele oli siseministril wõimalus sekwestri alla wõtta niisuguseid warandusi, mille walitsemise tagajärjel seltskonna julgeolekule hädaoht ähwardas, siis tarwitas walitsus ka seda seaduslist alust ja otsustas neid tehaseid sekwestri alla wõtta. Muidugi mõista wõib siin küsimus tekkida ja seda on ka mitmel korral, eriti siin arupärimiste puhul, nowembri- ja detsembrikuus arutatud, et kuidas wõisid tehased niisugusesse seisukorda sattuda. Nagu teada peale okkupatsiooni aja lõppu jäid Wene-Balti tehaste warandused poremeheta warandustena Eesti territooriumile. Hoolekande kohtu otsuse põhjal määrati hoolekanne ja hooldajad walitsesid warandust, kui omanikkude wolitajad, kes mitte kohapeal ei olnud. Arusaadaw on, et hooldajad ei suutnud niipalju kapitaali muretseda, et suurele etteewõttele täies ulatuses tööd anda. Hooldajate ainukene ülesanne seisis selles, et warandust häwinemise eest hoida ja selleks olid ka wõrdlemisi kaunis suured summad tarwis. Ühes sellega ilmusid mitmed pretendendid,

kes kui endised aktsionäärid tehaste peale pretendeerisid, olgugi, et wormaalne alus puudus nende pretensioonide tunnustamiseks. Üks niisugune grupp, Inglise-Balti aktsiaseltsi nime all, kes siia ilmus ja omandusõiguse endiste omanikkude käest ära oli ostnud, soowis tehast käima panna, olgugi, et see etteewõte ei suutnud oma omandusõigust wormaalselt tõendada. Kuna tema aga tööle tahtis hakata, siis tegi tema hooldajatega lepingu, mille põhjal ta hooldajate käest etteewõtte rendile wõttis. Ühtlasi anti temale seadusandlisel teel õigus Eestis töötada ja pandi talle ka teatawad tingimised ette. Esimene tingimine oli, et tema 100.000.000 marka pidi selle etteewõtte sisse mahutama, ja teine tingimine, et ta kõige oma warandustega, mis tal Eestis on, esimeses järjekorras on wastutaw Eesti kreditooride ees.

Inglise-Balti selts oli omale Inglismaal finanseerija leidnud, kes teda rahaga warustas. See oli tuntud Inglise etteewõte — firma Vickers'i näol. Peale oma kapitaali, mida tal Inglismaal 40.000 naelsterlingit oli, oli ta saanud Vickers'i firma käest 70—100.000 naelsterlingit. Ühtlasi oli juba algusest saadik teiste aktsionääride, kui ka endiste omanikkude esitajate poolt, teatawate pretensioonidega esile tulnud. Selle tõttu tekkis kaunis waenulik wahekord mõlemite gruppide wahel. Kui möödaläinud aasta lõpul Inglise-Balti selts dokumentidega ilmus, milledega tema oma omanikuõigused ühe osa peale aktsiatest, nimelt 52% suuruses selgeks tegi, andis kaubandus-tööstusministeerium luba peakoosolekut kokku kutsuda. Ja kui peakoosolek koos oli olnud, kinnitas kaubandusministeerium peakoosoleku otsuse, mille järele hooldajad oleks pidanud warandused üle andma Wene-Balti seltsile. Kuid wahepeal olid lahkumine-kud tekkinud finanseerijate ja Inglise-Balti seltsi wahel, ja ühes nende endiste teise grupi pretendendidega kaebasid nemad Eesti kohtusse, kus nad protesti tõstsid kaubandus-tööstusministeeriumi otsuse vastu, kui ka peakoosoleku otsuse vastu. Kaebtus leidis rahukogu poolt tähelepanu, otsused tühistati ja selle tõttu ei saanud hooldajad warandust üle anda. Ühtlasi sellega sattus wabrikurentnik õige raskesse seisukorda, sest temal oli wõimalus ainult krediiti saada, kui omanik, mitte kui rentnik. Selle tõttu tekkis seisukord, mis niikaugele wiis, nagu ma siin oma kõne alguses juba tähendasin. Silmas

pidades, et seal mitmed pretendendid olid, mitmed huwid kokku pörkasid, ja et õieti wabriku saatus, ja tema edaspidine töötamine sellest olenes, kuidas üksikud grupid omawahel kokku suutsid leppida, wõtsin mina enese peale initsiatiivi ja katsusin neid üksikuid gruppisid kokku lepitada. Muud wõimu minul, kui kaubandus-tööstusministril ei olnud. Kuna kõik need katsed tagajärjetaks jäid, ja hooldajatel wõimalust ei olnud wabrikut rentniku käest tagasi saada, siis ei jäänud muud üle, kui wabrikut sekwestri alla wõtta. Mina olen eelkõnelejaga täiesti ühel arwamisel, ja mina ei usu, et sekwestri näol wõiks seda suurt tööstust kuidagi normaalselt juhtida ja teda tulewikus jätkata, aga teisest küljest ei ole mitte wõimalik, et nii suur tööstus, nagu Wene-Balti laewatehas, kes annab umbes 1.000 töölisele tööd ja kellel on wõrdlemisi suured tellimised praegu käsil, et selle töötamist wõiks likwideerida ühe öö ja päewa jooksul. Sellepärast ei wõinud ka Wabariigi Walitsus seda kuidagi wiisi kohe likwideerida. Sekwestri ülesanne, kui niisugune, on ettewõtet korralikult likwideerida ja seda tellimist, mis praegu wabrikus on, lõpule wiia, mis arwatawasti ehk aasta kestma saab, kui wahepeal mitte wõimalik ei ole seda seltsi finanseerida ehk temale elujõulist pere-meest saada, niisugusel juhtumisel oleks likwideerimine mõtteta; ka mõtteta oleks see, et riik seda hakkaks omal kulul ülew pidama. Sekwestri mõte seisab selles, et igal juhtumisel ja igal wõimalusel seda ettewõtet erakapitaali abil finanseerida ja jalule seada. Kas selles ettewõttes mingisugune riisiko on, on minul kui mittejuristil teadmata. Maksma seaduse järele wõeti Wene-Balti tehase warandus sekwestri alla ja anti temale laenu näol krediiti. Wene-Balti tehase garanteerib seda krediiti igatahes oma suure warandusega, mis palju rohkem wäärt on, kui need wõlad, mis tema peal; kuna riigi poolt antud laenu wastuwaidlemata korras sisse nõutakse, on loomulikult temal eesõigusi sekwestri lõpetamise puhul kogu selle ettewõtte waranduse peale.

Ma isiklikult seadsin seda küsimust mitu korda rahaasjanduse komisjonis üles niiwiisi, et tuleks rahaasjanduse komisjonil sisuline wastus anda, et kas on tarwis, et ettewõte sekwestri all seisaks, et korralikult tööd lõpule wiia. Siis kui see jaatawalt otsustatakse, — kas on see sekwestri seadus praegu küllalt mõõdu-

andew, wõi on Riigikogu nõus seda seadusandlisel teel tegema. Komisjon oli arwamisel, mida seal mõned juristid põhjendasid, et sekwestreerimisel oli seadusline alus ja sellepärast ei arwanud komisjon tarwis olewat teist iseäralist seadusandlist akti. Pean tunnistama, et siin ei seisa mitte kellegi eraisikute huwid kaalupeal, waid siin on ikkagi õige suured riiklised huwid kaalupeal, ja seda ettewõtet ei saa mitte teisiti, kui korrapäraliselt likwideerida, sest ta järsku seismajäämine wõiks kaasa tõmmata mitte ainult temas ametis olewaid inimesi, waid wõib ka mõju awaldada teiste metalli ettewõtete edaspidise käekäigu peale. Nagu teada, on praegu Inglis-Balti tehase wenedlaste käest saanud wõrdlemisi suured tellimised. Need tellimised on 5-e wabriku wahel ära jagatud, ehk see küll kuigi tulurikas töö ei ole, siiski annab tema pikemaks ajaks nendele ettewõtetele ja inimestele tööd. Peaks nüüd Inglis-Balti tehase järsku oma tegewuse lõpetama, seega oleks leping wenedlastega murtud ja ka teised ettewõtted kaotaksid tööd, nii et järsku tuleks wõib olla tööd likwideerida mitte üksi ainult Wene-Balti tehases, waid ka teistes wabrikutes, mis igatahes kaunis suuri laineid lööks ja mõjuta ei jääks meie majanduslise edaspidise arenemise käigule. Sellepärast arwan mina, et tuleks õige tõsiselt neid tagajärgi kaaluda ja arwesse wõtta. Lõpetada wõiks ju õige ruttu, wõiks kõikidele ametnikkudele ja tööliste üles ütelda ja tööd seisma panna ning wabrikut kiiresti likwideerida ehk oma endisesse seisukorda tagasi wiia. Riigikogu liigetel tuleks sellepärast õige tõsiselt kaaluda enne, kui nemad selle krediidi wastu hääletawad.

A. Tulp (sd.): Siin selle seaduse seletuskirjas on andmed ette toodud, mis teatud küsimusi käsitawad ja millest meie ennem kõnelesime ühe arupärimise põhjendamise puhul. See on nimelt: Inglis-Balti laewaühisuse sekwestri walitsuse juhataja kawatseb tehase tulutoowust tööliste kulul tõsta, ta kawatseb palkade redutseerimisele asuda ja mitte üksi rahas saadud palga, waid ka natuuras saadawa palga redutseerimisele, mis korteri näol tööliste antakse. Praegune olukord seda kärpimist aga mitte millegiga ei õigusta, waid praegu on meil veel walitsemise olukord, mida on meie rühma esitajad kõnetoolil ette toonud ja paljastanud, kuiwõrd alla elatismiinimumi töölisel palka

saavad. Kui Eesti riik tehase oma sekwestri walitsuse juhatajale alla wõttis ja kui sellega Eesti walitsus seal korraldama hakkas, oleks muidugi kõige loomulikum olnud, et töölised, kes seal töötawad, saaks seatud sarnastesse elamistingimistesse, mis nendele täiesti elamist võimaldawad. Meie näeme aga, et sekwestri walitsuse juhataja selle wastu kuulutusel, see kuulutus kannab dopelt numbrit nr. 2 ja nr. 5, asus korteriüüri tõstmisele. Meie saame väga hästi sellest aru, miks tahetakse nüüd metalliwabrikute grupi poolt peale rõhuda, et Inglis-Balti tehases palkasid vähendataks, kuna see õiglane ei ole. Inglis-Balti tehase töölised, elades tehases eemal, alalise ühenduse peale linnaga peawad palju kulutama ja sellepärast peaks nad ka rohkem palka saama, kui teised töölised, kes töötawad metallitööstuse grupis, linnasasuwaes etteewõtetes. Kuna aga Eesti walitsuse korraldusel ametisseasunud sekwestri walitseja koguni selle wastu, on asunud palkade vähendamisele, sellepärast soowiksime meie, et ennem, kui seda seadust siin hääletada ehk selle kohta seisukohta wõtta, walitsus ütleks, mis tema saab tegema sekwestri walitsuse juhataja korralduse annulleerimiseks.

A. Weiler (töer.): See etteewõte, mille peale jälle wälja tahetakse anda 90 miljonit, on walulapsena õieti sama wana, kui Eesti wabariik. Juba algusest peale, kohe peale Eesti riigi loomist, algas nimetatud tehase ümber iseäralik wõitlus. Tehase eesotsas oli sel ajal keegi wenelane, wist Owtsharow, kes saadeti siit wälja wõi oli ta sunnitud wälja sõitma. Nimetatud härra seletas, et wabrik olla tema oma. Wastati, et wabrik ei ole mitte ükski Owtsharow'i oma, waid etteewõttes olla õige tähtis osanik ka Eesti riik. Toodi ette, et peale Tartu rahulepingu sõlmimist, on isegi inimesi Wenemaale aktsiaid ära tooma saadetud, missugused aktsiad selleaegsete juttude järele pidid meie walitsuse omad olema. Hiljem, kui Owtsharow ära sõitis, jäid need jutud soiku. Hakati seletama, et teatud aktsiad ei olewat mitte walitsuse omad, waid üksikute isikute omad, mis Eesti walitsuse käes hoiul. Hiljem tekkis Inglismaal iseäraline etteewõte, „Balti-Inglis-selts“ ja see asutas siia omale osakonna. Loodi kohapealne esitus. Wahepeal oli wabrik hoolekande alla pandud.

Hoolekogu tegi rendilepingu ja wabrikurentnikuks hakkas Inglis-Balti-selts.

Wabrikurentnik wõttis Wene wedurite parandustööd, millest härra rahaminister kõneles, ja Narwa silla ehitustööd oma kätte. Kui need tööd parajasti käimas olid, ilmus korraga uuesti Owtsharow wälja, kes ilma siseministeeriumi teadmata kuidagi üle piiri lipsanud. Alles siis, kui notaariuse juures mõnesugust lepingut tegema hakati, ja kui asi awalikult kõne alla wõeti, olla politseipeawalitsusele käsk antud selle härra siinwiibimise luba mitte pikendada. Wõib olla tuli ta politsei peawalitsuse teadmisel siia, wõib olla ka mitte, igatahes niipalju on selge, et selle härra siinwiibimine teatud pool mitte soowitaw ei olnud. Selgus, et härra Owtsharow'il asja kohta siiski õige mõjuw sõna öelda oli. Tuli ilmsiks ühelt poolt, et Inglis-Balti seltsi käes, kes wabriku rentis, 51% endistest aktsiatest leidis. Teisest küljest seletas Oytsharow, et enne olla tarwis tema 300.000 naelsterlingit, mis umbes 450 miljonit Eesti marka, wälja maksta, siis wõib juttu wabriku üleandmisest teha. Nii oli siis Owtsharow ka üks omanik, kes kinnitas, et ta enne siit ära ei lähe, kui 450 miljonit kätte saab. Hiljem tuli Prantsuse-Belgia wõi Belgia-Prantsuse rahameeste grupp, kes seletas, et ka neil wabriku sees 8 miljonit kuldfranki on, see tähendab, missuguse summa kindlustuseks nad obligatsiooni tegemist etteewõtte peale nõudsid. Nagu lugueetud Riigikogu liikmetel teada, järgnes kõigile sellele weel terwe rida kohtuotsuseid. Igatahes paistis, et ka 8 miljoni kuldfrangi nõudmine põhjendatud on. Nüüd tekkis neljas grupp, nimelt Wickers, kes olla laenanud, kui ma mitte ei eksi 100.000 naela, andke andeks, kui teile täpipealseid summasid ütelda ei tea. Lisaks sennistele tõusis ellu ka endine Wene-Balti selts, kelle põhikiri siin registreeritud oli ja kelle esimene peakoosolek tunnustati seaduslikuks, olgugi, et selle wastu protesteeris Belgia-Prantsuse grupp. Wene-Balti selts oli wabriku endine omanik, kes meil uuesti legaliseeritud ja seega wiies omanik. Kuues peremees, kellel mõjuw sõna ütelda, oli kohtu poolt seatud hoolekogu ja lõpuks seitsmes — hiljuti ametissepandud sekwestri walitsus. Asja lähemalt waadates, selgub, et iga peremees rööwpoliitikat selle etteewõtte juures on ajanud. Igal ühel on see tundmus olnud, et tema walitsusel lühikene kestwuse aeg ja ta on wõtta kat-

sunud, mis wõtta on olnud. Wabriku warandust on müünud hoolekogu, mille wastu protesteeris Inglis-Balti selts. Selle peale pandi waranduse müük seisma. Kuid pärast, kui tehas Inglis-Balti kätte üle läks, hakkas selts ise sedasama tegema. Kindlaid üksikandmeid mul pole, kuid meil on Riigikogu liikmed, kes asjale lähemal seisawad. Kui ma ei eksi, on wist härra Maurer hoolekogu liige ja härra Laidoner juhatusliige. Igatahes oli sel ajal kuulda, et waranduse müük läheb edasi. Nagu nüüd kuuleme, olla Inglis-Balti ja Wene-Balti protesti tõstnud uute walitsejate wastu, missugune protestikiri ka Wabariigi Walitsusele ära antud. Muuseas olla ka wiimasel silmapilgul ära päästetud ujuw dokk, mille kohta räägitakse, nagu oleks see Balti sadamates ainuke suurem ujuw dokk. Kõrwalt waadates paistab, et wabriku segased asjaolud edasi kestawad ja näeme, et seal ka waranduste laastamine uuesti maad wõtab. On näha, et wirr-warr edasi kestab. Ka hoolekogu on ütelnud, et asi klaar ei ole. Omal ajal kaebasid prantslased kohtusse ja ütlesid, et Inglis-Balti pole õige peremees. Nüüd on ka sekwestri walitsus kohtusse kaebatud. Ja uusi kaebajaid on kolm tükki korraga: Wene-Balti, Inglis-Balti ja hool-dajad. Asi tulewat wist juba lähemal ajal Riigikohtus ette. Et seisukord selge pole, näitab see asjaolu, et kõik need kolm peremeest on igati oma adwokaadi üles andnud ja kui juba kolm adwokaati leia-wad, et asjas segadusi on, siis peab seal wist ka korratusi olema. Kui aga nüüd Riigikohus otsustab, et nimetatud tehase asi korras pole ja meie siiski anname temale 90 miljonit, siis ei tea tõesti, kelle käest pärast seda raha nõudma hakata. Härra rahaminister tähendas küll, et nende tehaste otstarbeks on meie metallitööstust elus hoida. Kui aga tehtud lepinguid ei suudeta täita, ja kaebatakse, et töowiljakus langeb, siis ei suuda ka need tehased kiratsewat metallitööstust elus hoida. On kuulda, et Narwa sillaehitusega olewat Inglis-Balti tehas juba sisse kukkunud ja kahju olewat vähemalt 4 kunni 5 miljonit marka, töö olewat juba seisma jäänud, kuna aga tellingite ülesseadjad ja ehitaja oma tasu nõudwat. Et aga töö enne jääminekut tehtud peab saama, siis olla raudteewalitsus selle töö oma kätte wõtnud ja osa tööd on juba raudteewalitsuse käes teha.

Kuidas lugu weduritöödega, seda mina peensustes ei tea, kuid üks asi on selge,

et ka seal õiget peremeest wist mitte ei ole, kelle käest nõuda. Härra rahaminister tähendas mööda minnes, et temal on korda läinud ühel õhtul neid peremehi lepitada, kuid siiski räägitakse, ma ei tea kui õige see on, et ka seal olewat kõik peremehed lepingu kawa sisse andnud ja selle kawa järele on peremehed Prantsuse-Belgia grupp, Wene-Balti, Inglis-Balti tehas ja Owtsharow, kes nüüd juba 350 naela nõuab. Kas aga Eesti riik sealt osa saab, ei ole kuulda, kuid nähtawasti temal selleks wolitusi ei ole, et oma nõudmisi kui kuues omanik üles seada. On kokku lepitud, et kõik nõudmised tunnistatakse õigeks, see tähendab, et peale selle 90 miljoni, mis riik annab, on seal weel Owtsharow'i 350 miljonit, Belgia-Prantsuse grupi 8 miljonit kuldfranki ja Wickers'i 100.000 naela. Igatahes paistab, et see summa umbes miljard wälja teeb, wõib olla ka rohkem. Soowitaw on, et see 90 miljoni tagasisaamine, mida meie tänasel koosolekul lubame, riigile kindlustatud ja raha kulutamise tõsine otstarbe meil selge oleks. Öeldakse küll, et see raha meie metallitööstuse elushoidmiseks läheb, kuid ka härra rahaminister ise kahtleb selle juures, kas ettewõtte, millest siin jutt, just elujõuline on. Et riigis tööstus wäga tarwilik, sellejuures keegi ei kahtle, et aga ühele ettewõttele antakse 90 miljonit, kellel wiis peremeest, on kardetaw, kus isegi ühist peremehe õigust ei saa maksma panna.

Pealegi on weel kuulda, et Wene-Balti, kelle põhikiri on registreeritud, ennast päris peremeheks peab, kuna Inglis-Balti rentnik on. Ja kui lugu nii, kas on siis lepingud, mis rentnik teeb, peremehele kohustawad wõi mitte. Praegust laenu tahetakse anda just nende lepingute täidewiimiseks, mida rentnik on teinud ja mille wastu peremees isegi protesteerib. On kuulda, et Wene-Balti tahab Inglis-Baltist lahti saada, et see olla oma rumala peaga wedurite tööd liig odawalt oma peale wõtnud, nüüd olewat ta sisse kukkunud ja neid töid ei taha Wene-Balti üle wõtta. Seisukord ei ole kaugeltki selge, waid hoopis ümberpöördukt, — täiesti segane. Wabrikul ei näi olewat ühtegi õiget omanikku. Ja nüüd peab siis Eesti riik sellesse segadusesse 90 miljonit paiskama. Härra rahaminister ütles, et wõida küll ülepeakaela asja likwideerida, aga see awaldada halba mõju teiste metallitööstuse ettewõtete peale. Edasi leidis härra rahaminister, et raha mitteandmine ka

selleks kaasa wõiks mõjuda, et Wene tellimised wõiwad ära wõetud saada, mis lööks laineid. Lõpuks arwas härra rahaminister, et majanduslise arenemise seisukohalt peaks meie see 90 miljonit lubama. Ma olen ka arwamisel, et 90 miljonit tuleks meie tööstuse edendamiseks lubada, kuid mitte sel teel. Meil peaks ka kindlustus olema, et 90 miljonit kätte saame. Igatahes arwan ma, et ka niisugusel juhtumisel see surnud raha on, mis seal sees. Tahes ehk tahtmata peame meie neid ettewõtteid elus hoidma, kui ei leita mujalt töötatöölilistele otstarbekohasemat tööd. Oleks wõidud ju ka eriseaduseelnõu wälja töötada ja töötatöölilistele kas wõi ühekordset abiraha wälja anda. Selle seaduse wastuwõtmisel on imelik tundmus, — et sa ei tea, kellele see 90 miljonit läheb.

A. Rei (sd.): Härra rahaminister seletas siin, et 90 miljoni andmine on hädapärast tarwilik selleks, et meie tööstust elus hoida ja et suur hulk töölisi töötä ei jääks. Seda motiivi ma ilmtingimata jagan ja kui mina siin sõna wõtsin, siis mitte sellepärast, et minule selle tuhande töölise perekonna saatus ükskõikne oleks. Tähtis on aga see, et kui millegi jaoks abiraha antakse, siis see otstarbekohaselt korraldatud oleks, ja kui riik millegi peale raha laenab, siis on waja tõsiselt hoolt kanda, et selle raha tagasisaamine täielikult kindlustatud oleks. Niipalju, nagu nüüd siin on selgunud, ja mul muudest allikatest teada on, on see Inglis-Balti selts oma asju nii osawalt ajanud, et tema rahakassas mitte kopikatki olemas ei ole, ja kui nüüd temale tema kohustuste täitmiseks raha antakse, siis peab sellega rehkendama, et see raha otsekohe tuulde wisatakse, sest et seal teda tagasi saada wõimalik ei ole. (W a h e l h ü ü e p a h e m a l t p o o l t : A g a s i s s e m a k s u k a u t s j o n ?) Kus see kautsjon on, seda ma ei tea. Ma tean muidugi, — seisukord Inglis-Balti tehases läks wäga ähwardawaks. Mitme nädala palgad olid tööliste ja teenijatele wälja maksmata. Töölised ja teenijad pidasid aru oma palkasid kohtuteel nõuda, aga selgus, et kohtuteel Inglis-Balti seltsilt üht pennigi wälja pigistada ei saa, sest kus midagi ei ole, sealt ei wõta ka kohus midagi. Tööliste meeleolu läks äärmiselt ärewaks, nad ähwardasid ühes oma naiste ja lastega linna tulla ja protestimeeleawalduse toime panna. Selle ähwardawa seisukorra sur-

wel ei olnud Wabariigi Walitsusel muud teed, kui otsustas tehast sekwestreerida, küll Riigikogu annab raha, millega saab tööliste palgad maksta, küll siis edaspidi saab näha, kuidas seda raha edaspidi tagasi saab. Kuid 90 miljonit on ikkagi suur raha meie wäikesele riigile, selle rahaga saab ehitada 2 niisugust suurt koolimaja, nagu praegu Raua uul. ehitatakse; ja kui 90 miljonit antakse, siis peab üsna tõsiselt kaaluma, et see raha riigile päris kaduma ei lähe. Härra rahaminister rääkis juba, et sellel tehasel on suured warandused, mis igatahes rohkem kaaluwad ja wäärt on, kui need laenuksantawad 90 miljonit. Riigil oleks igatahes hulga kasulikum olema, kui nende waranduste peale laenu tehakse, siis on selge, et need warandused selle eest wastutawad. Kui nüüd aga sekwestreerija riik oma raha seal ära kulutab ja pärast wälja tuleb, et sekwester mitte päris seaduslikult ei olnud peale pandud, siis wõib wäga kergesti juhtuda, et riik kas kõigest oma laenuksantud rahast wõi ühest osast ilma jääb. Kui Inglis-Balti seltsi kohustuste täitmiseks raha antakse, siis on a priori selge, et sealt selle tagasisaamiseks lootust ei ole, sest et Inglis-Balti seltsil warandust ei ole. Üldse peab ütleva, et Riigikogu liikmel härra Weiler'il on õigus, et selle Inglis-Balti seltsiga asi liiga tume on. A/s. pankrottijäämise juures saawad kõige pealt kreditoorid rahuldatud. Et aktsiaseltsi likwideerimise juures kreditoorid rahuldatud ei ole saanud, niisugused juhtumised on aktsiaseltside ajaloos wäga haruldased. Näituseks on teada, et kui 1873 aastal Saksamaal suur tööstuse kriis algas, kus palju aktsiaseltse pankrotti jäi, siis oli wist paarisaja pankrottijäänud a/s. kohta ainult neli juhtumist, kus öeldi, et „isegi kreditoorid ei saanud täielikult rahuldatud.“ Harilikult, kui a/s. pankrotti jääb, siis on aktsionääride privileegium omast warandusest ilma jääda, aga kreditoorid harilikult ilma ei jää. Mul on teada, et Inglis-Balti selts ei ole jõudnud oma wõlglasti rahuldada, isegi oma tööliste ja teenijate wäljateenitud palku wälja maksta. Minu arwates on niisugune pankrottijäämine aktsiaseltside ajaloos siimaani nägemata. Kui mõni selts hakkab pankrotti jääma, siis oldakse ikka vähemalt niiwõrd korrekt ja ettenägelik, et siis ukсед kinni pannakse, kui weel oma tööliste ja teenijatele jõutakse palgad ära maksta. Mina kõiki asjaolusid arwesse wõttes ei wõi nii selgusetu sei-

sukorras mitte selle poolt kätt üles tõsta, et 90 miljonit marka riigi raha antaks sinna, kus meil ühtegi kindlustust ei ole, kas teda tagasi saab wõi mitte, kui meil mitte ei ole selgeks tehtud, et selle tuhande perekonna seisukorra kindlustamiseks teised teed ära proovitud ei ole ja kindel ei ole, et ühelgi teisel teel võimalik ei ole neid töid jätkata, tööliste nende palkade väljamaksmist ja kõigi nende kohustuste täitmist kindlustada, mis Inglis-Balti selts oleks pidanud täitma.

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on aruandjal. Aruandja sõna ei tarwita. Sõna on Riigiwanemal.

Riigiwanem J. Kukk: Lugupeetud Riigikogu liikmed! Mul kahjuks ei olnud mitte võimalik kuulda neid seletusi, mida härra rahaminister siin seaduse põhjendamiseks ette tõi, kuid nendest seletustest, mis Riigikogu liikmed härra Weiler ja Rei ette tõi, paistab, et siin koguni wõõriti arusaamine on neist sammudest, mis walitsust Inglis-Balti tehase sekwestri alla wõtmise korral on juhtinud. Mina pean kõige pealt tähendama, et walitsus selle sammu, Inglis-Balti tehast sekwestri alla wõtta, hoolega läbi kaalus, sest see on abinõu, mis ainult sõjaseaduse piirkonnas võimalik. See oli äärmine ja wiimane samm, sest Riigikogu liikmetel on väga hästi teada, missugune seisukord oli nendes tehastes selle rentniku walitsemise ajal. Tööliste oli juba mitme nädala eest palgad maksmata jäetud. Neid ähwardas enne pühi otsekohe uulitsale heitmine, mis rutuliselt mõjuda wõis, oli tehaste sekwestri alla wõtmine. Wormilikult on sekwester täiesti seaduslikult maksuma pandud, seda on tunnistama pidanud isegi hoolekandjad, kui ka teised asjasthuwitatud pooled ja osalised. Kui siin pärast sekwestrit on nõudmisi ja proteste esitatud, siis ma ei tea missugustes hurwides ja missuguste sihtide kättesaamiseks. Sekwestri seadus annab õiguse kõiki kulusid, mis tema teeb wabriku walitsemises, wabriku warandusest katta wastuwaidlemata eesõigustatud korras. (M. Martna (sd.): Aga hooldajad on selle wastu Riigikohtusse kaebanud.) See ei tähenda midagi. Õigus kaebada müidugi on, aga kas see kaebtus ka tähelpanu leiab, see on teine küsimus. Walitsuse arwates on sekwestri wastu kaebtus juba wormilistel põhjustel ilma aluseta. Nii

on selle küsimuse juriidiline külg. Edasi on tähendatud, et lepinguid, mis maksujõuetuks jäänud rentija poolt tehtud, ei oleks pidanud walitsus mitte oma peale wõtma. Ma pean tähendama, et lugu päriselt mitte nii ei ole. Need lepingud on küll rentniku nimel tehtud, kuid hoolekande wastutusel. Nii on tehtud leping Wene wedurite parandamise kohta ja teised; ainukene leping, mis ilma hoolekande wastutuseta on tehtud, on Narwa silla ehitamise leping, mis nii kui nii walitsuse peale oleks langenud, kuidas tema ka ei täidetaks.

Lõpuks peab tähendama, et kui praegu Riigikogu nõutud summat mitte ei assigneeriks, jääks walitsusel ainukene tee, neid tehaseid likwideerimisele wiia. Walitsuse soow on aga poolelijäänud töid lõpule wiia ja wabriku likwideerimist sarnase aja peale liikata, kus ta tööliste perekondi mitte nii raskesti ei tabaks, see oleks kewadel, nii umbes aprilli wõi maikuul. Tööde järg annab lootat, et seks ajaks pooleliolewate töödega lõpule jõutakse. Walitsusel oli lootus, et wahepeal pretendendid oma wahekordades selgusele jõuawad ja edaspidist tööd kindlustawad, kuid sennised olud näitawad, et selles kahelda tuleb. Kuid need kohustused, mis walitsus tööliste wastu ja tööliste huwides oma peale on wõtnud, saab walitsus täitma ka siis, kui Riigikogu seda laenu mitte ei peaks lubama. Kuid ainukene hädaoht on see, et siis tuleb warandusi nii kiires korras likwideerida, et siin osalt juba waranduse pillamisega tegemist on. Et riik aga nende waranduste juures kui osanik huwitatud on, sellepärast ei oleks mitte soowitaw, et sunnitaks neid warandusi, mis seal olemas, töö lõpule wiimiseks ja tööliste nõudmiste rahuldamiseks rutulises korras likwideerima, waid antaks võimalus seda likwidatsiooni korralikult läbi wiia.

Need on märkused, mis ma tahtsin teha nende eksiarwamiste kohta, mis eelkõnelejate poolt ette toodi.

A. Hansen (väljasp. rhm.): Omal ajal, kui ma sõna wõtsin Inglis-Balti tehase tööliste palga maksmatajätmise küsimuse puhul, juhtisin ma tähelpanu selle peale, et Inglis-Balti tehase, ehk õigemini, selle endise Wene-Balti tehase omanduse küsimus selgitamata on ja et walitsus selle selgitamiseks õieti mitte midagi ära teinud ei ole. Täna selgitas ja walgustas seda seisukorda väga iseloomulikult ja kujukalt härra Weiler. Tema,

kui ka härra rahaministri seletustest sain ma mulje, et walitsus ka tänini selle küsimuse selgitamiseks midagi ära teinud ei ole. Kõik, mis on tehtud, on see, et tehased on praegu sekwestri alla wõetud ja sekwestri walitsus kawatseb nähtawasti sel tehasel hinge sees hoida suurte krediitide abil. Kuid igatahes praegu, kus nõutakse 90 miljonit, et kätte saada seda, et tehased lõpulikult seisma ei jääks, on seisukord aga nii selgusetu, et mingit garantiid ei ole, kas tehastes töö siis korralikult jätkuma saab, kui see 90 miljonit antakse. Ma pean tähendama, et mina ega ka teised seltsimehed, minu mõtteosalised, ei ole kaugeltki selle wastu, et wõimaldada tehastel edasi töötada. Meie seisukoht on niisugune, et kõik tuleks teha, et need tuhat töölist, kes seal tööd on leidnud, wõiks ka edaspidi tööd jätkata. Kuid siin kerkib otsekohene küsimus üles: kas on tõelised sel juhtumisel, kui siin täna antakse 90 miljonit, pikemaks ajaks garanteeritud töö suhtes wõi mitte? Minu arwates peaks siin igatahes kahtlema, ja kahtlema nimelt sellepärast, et praegune seisukord, kus sel tehasel nii palju omanikka, kus nii palju isikuid ja ühinguid pretendeerivad tehaste waranduste peale, et sellest summast kuigi kauaks tehaste edaspidiseks tegewuseks ei jätku. Minul isiklikult on niisugune mulje, et walitsuse nõudmine 90 miljoni peale on tingitud rohkem teistsugustest asjaoludest, kui et Balti tehaste tööliste eest hoolitseda.

(Juhatama hakkab esimees K. Päts.)

Edasi. Walitsuse nõudmine 90 miljoni peale ei põhjene just niiwõrd selle peal, et seda tehas, kui sarnast, wee peal hoida, waid selle nõudmisega ühenduses on veel teistsugused asjad. Kõigile on wist teada, et Inglis-Balti tehas kuulub ka nende tehaste gruppi wõi liitu, kes lepingu tegid Wene wedurite parandamise peale. Nii palju kui mina olen kuulnud, töötawad need tehased, kes selles liidus ja lepingus on, kahjuga. Mina ei tea, kui palju see õige on, aga igatahes toonitatakse seda mitmelt poolt. Üheks kahju suurendajaks olla just Inglis-Balti tehas oma pankrottijäämisega. Kui seisukord nii on, siis tahtmatalt tuleb küsida, kas see 90 miljonit ei lähe selleks, et katta kinni seda kahju, mis selle lepingu põhjal saadakse, ja öieti kui palju läheb selleks, et Inglis-Balti tehas hinge hoida. Igatahes, niikaua, kui see küsimus selginud ei ole,

ei saa nende krediitide poolt hääletada. Mina teen ettepaneku walida erikomisjon, kelle ülesandeks oleks selle küsimuse lõpulik selgitamine, sest walitsus senni ei ole ühtegi põhjalikumalt seletust selle küsimuse kohta annud, waid on öelnud, et kui meie seda raha ei anna, et siis kõngeb meie metallitööstus kokku, ja waadake, walitsusel muud teed ei jäänud, kui tehas sekwestreerida, ja on tema korra sekwestreeritud, siis tulla teda ka elus hoida. Nii lihtne see küsimus igatahes mitte ei ole, ja nii teda otsustada ei wõi. Waid igatahes peab olema täieline ülewaade, kindel plaan ja mingisugune tegewuse programm, kuidas edaspidi kawatsetakse tööd neis tehastes korraldada ja lõpuks, mis meil kõige tähtsam, mis kawatsetakse selleks ette wõtta, et tehaste omanduse küsimust selgitada.

Mina teen ettepaneku walida erikomisjoni, jagajaks wõttes 8, kellele ülesandeks teha ennem kõik need küsimused läbi kaaluda, kui krediiti saab määratud.

M. Neps (sd.): Kui Inglis-Balti tehase küsimus täna selle raha küsimuse puhul laiemalt kõne alla wõetakse, siis tuleb seda terwitada. Juba algusest peale on see küsimus väga salapärane olnud ja ei ole tema kohta mitte täit selgust pakutud. Ma pean tähendama, et täna siin nii hästi Riihiwanema kui ka rahaministri esinemisest ei selgunud just eriti see küsimus, kuidas on lugu praegu rentniku ja omaniku wahel. Nimelt, kuidas sai nii tähele panemata rentnik kõigist kohustustest, mis temal lepingu järele olema pidid hooldajate ja wabriku wastu, loobuda ja täiesti ootamata panna riiki, walitsust, niisugusesse seisukorda; et täna raske on seda krediiti mitte lubada. Sellepärast, et kui seda krediiti mitte ei peaks lubatama, siis tuleb walitsus ähwardusega, nagu see Riihiwanema sõnadest paistis: meie oleme sunnitud kiire korras tehaste likwideerimisele asuma. Kui see nõnda on, siis peab küll ütlemä, et walitsus siin osalt väga osawalt, ja minu arwates liig terawat ja lubamatut pressi tarwitab rahwaesitajate wastu, et seda raha kätte saada. Rahwaesitajad pannakse niisugusesse seisukorda, et kui teie raha mitte ei anna, meie likwideerime tehase. Teisest küljest teab rahwaesitus, et see likwideerimine väga raske on. Aga siiski enne, kui see raha ka peaks lubatud saama, peaks walitsuse esitaja tarwilikuks pidama, lähema mine-

wiku küsimust lahendada. Meie teame, missuguse suure päewa meie parlamendi elus sünnitas küsimus, kui esitati arupärimine kohtu peale surwe awaldamise kohta. Siis räägiti meie parlamendis küll Preisi Pritsust ja Wene Jaan Hirmsast jne. ja täna on see küsimus teist korda päewakorral, mis siis nii suurt ärewust tekitas. Tallinna-Haapsalu rahukogu otusus, tähendab, oli õige. Pärast sai asi küll teistsuguse käigu, kuid see ei muuda asja. Just seda momenti tehase ajaloo oleks tarwis walgustada ja walitsus peaks siin selgust muretsema, siis wõiks rahwaesitus kergema südamega esitatud krediidi poolt hääletada.

Mina ütlen, et see on üldse üks wäga õnnetu nähtus olnud meie riigi elus, et igasugused wäljamaalt tulnud ettewõtjad poewad meie riigis tuntud tegelaste seljataha ja katsuwad nende abiga siin ettewõtteid organiseerida, ilma et sellel asjal kindel põhi all oleks. Sarnane oli ka Inglis-Balti selts. Need, kes sellele seltsile sirmiks ees olid, on osalt meie keskel ja sellepärast on seletuste saamine üsna kerge, kui üldse awalikkust pakkuda tahetakse. Awalikkus on aga kõige selle asja kohta tarwilik, muidu peaks rahwaesitus, nagu mingisuguse umbusaldusega, mingisuguse pressi wõi surwe all seda krediidi küsimust otsustama, mis iseenesest wäga põhjendatud on.

Rahaminister G. Westel: Austatud Riigikogu liikmed! Ma tahtsin ainult härra Hansen'ile wastata tema küsimise peale, mispärast ei ole walitsus esinenud kawaga, kuidas tema mõtleb tehaseid tulewikus walitseda sekwestri all. Minu poolt oli seletuskirjas ette toodud ja ka täna juba tähendatud, et walitsuse programmi on wõetud kõige halwemal juhtumisel likwideerimine, nimelt likwideerimine praeguste lepingute ulatusel. Meie kawatseme neid tellimisi lõpule wiia ja kui siis ei suudeta tehaseid finanseerida eraalgatuse alusel, siis peab wabrik seisma jääma.

Härra Neps'ile wõiksin mina ainult ütelda tema küsimise peale, miks walitsus ei ole walwanud Inglis-Balti seltsi järele, et wiimane ei ole suutnud oma ülesannet, wõi oma kohust täita, et ei ole walitsusel mingisugust wõimu erawahekordi lahendada. Siin on täieline erawahekord hooldajate ja rentnikkude wahel. Hooldajad on kohtu poolt määratud waranduste walitsejad, omanikkude esitajad,

sest see ettewõte ei ole riigi omandus, waid on erawarandus, kus peremees kohal ei ole ja kus on kohtu poolt määratud kohtu korras waranduse walitsejad, nimelt hooldajad. Hooldajad ei suutnud seal midagi teha, kui nende rentnik oli pankrotti jäänud, ja kui tema ei suutnud oma kohustusi täita.

Mispärast wõttis walitsus tehased sekwestri alla? Siin ma wõin ainult tähendada, et just sellepärast, et walitsus ei tahtnud 1000 perekonda saatuse hoolde jätta. See oli esimene kõigetähtsam põhjus. Teine põhjus oli see, et tehaste likwideerimisega ähwardas meid rahwamajanduse seisukohalt suur kahju. See krediit ei ole otsekohe määratud metallitööstuse toetamiseks, kuid käudselt, kui see wabrik nüüd peaks likwideeritud saama, satuwad teised niisamasugusesse raskesse seisukorda, nõnda, et nende saatus oleneb ka sellest.

Mis nüüd puutub sellesse, mida härra Neps siin tähendas, nagu tahaks walitsus Riigikogu peale mingisugust surwet wõi pressi awaldada, siis paistab see minule wäga imelik. Teie näete ju, et siin mingisugust surwet ei ole. Teie wõite lahtiste silmadega otsustada. Teie teate, kui wäga tähtis see krediit on. Mis peame meie tegema, kui teie krediiti ei anna? Meie wõime sekwestri ära wõtta, ja siis wõtawad endised omanikud, üheltpoolt Inglis-Balti selts ja teiselt poolt Wene-Balti seltsi hooldajad tehased jälle oma kätte. Suudawad nemad tööd jätkata, on hea. Mina kahtlen selle juures wäga. Mina arwan, et siis kahe wõi nelja nädala jooksul töö seisma jääb ja tuleb likwideerimine. Likwideerimine ei ole aga mitte administratiiv asi, waid kohtu asi. Kui kaua kohus seda likwideerimist toimetab, ei tea mina ette ütelda.

J. Piiskar (is.): Inglis-Balti tehaste küsimus näib olewat üks sarnastest küsimustest, mis seda segasemaks muutuwad, mida rohkem neid selgitatakse. Kui selle lepingu tegemine käsil oli, siis suutis selleaegne kaubandus-tööstusminister härra Kukk Riigikogu enamust uskuma panna, et see leping on korralikult ja otstarbekohaselt tehtud, kuid tänased walitsuse seletused ja see krediidi nõudmine ei suuda kaugeitki seda mõju awaldada. Isegi kui rahaasjanduse komisjonis seda küsimust käsitati, oli see selgem, kui praegu. (A. Rei (sd.): Ta näis selgem olewat.) Nüüd, kus on uusi seletusi antud,

on ta rohkem ja rohkem sassi läinud ja ainuke järelsus kõigest sellest on, et tuleks võtta kindel seisukoht ja sarnane talitamine lõpetada. On rõhutatud, et võetakse tarwitusele teistsugused abinõud, aga ei küsita, kelle need tehased tööpooldest on. Kui alles hiljuti „Waba Maa“ kirjutas kitsarööpalise raudtee kohta, et keegi see ja see arwab enesel õiguse olewat, jne., siis paistab mulle, et Balti tehased on samasuguses seisukorras, kui kitsarööpeline raudtee, kus ei ole peremeest, waid on tegemist mahajäetud warandustega. On ju arusaadaw, et ilmuwad igasugused Ovtsharowid, Wene-Balti ja Inglis-Balti ja teised aktsiaseltsid, kelle esitajad käiwad selle waranduse ümber, et võtta, mis võtta annab. Enne jõuluse arupärimise puhul awaldasime kahtlust, et ei ole ühtki kindlustust, et kuigi Inglis-Balti selts oleks kulutanud 100.000 Inglis naela, ta tehaste waranduste likwideerimise teel rohkem kui 100.000 naela wälja ei ole wiinud. Siis saadi wäga pahaseks meie üle, meie tulla kahtlustustega jne. Kui aga täna kõneles sellest härra Weiler, siis wõtsid walitsuse esitajad suu wett täis ja ei ütelnud mitte enam, et kahtlustatakse. Küsimus seisab aga ühel ja samal kohal. Kuidas siis nüüd tööpooldest lugu on, kas hooldajad ja kõik need, kes seda warandust on walwanud ja walwama pidid, tarwiliselt hoolitsenud selle waranduse eest wõi ei ole? Kas on õige, mis kõneles rkl. Weiler? Meile wastati omal ajal, et kõik olla korras, et waranduse likwideerimisest saadud raha olla seaduslikus korras hoolekandele üle antud jne. Milleks siis härra Weiler'i etteheited, kui asi korras? Tööpooldest ei ole aga asi kaugeltki korras. Meie arwates tuleks kõige pealt omanduse küsimus üles võtta ja waadata, kas see mitte riigi warandus ei ole, mille ümber aktsiaseltsid ja teatawad ringkonnad käiwad, püüdes seda kätte saada.

Siin tähendati juba, et laenu tagasisaamise küsimus ei ole selge. Ühelt poolt öeldakse, et olla wõimalik teda kätte saada, teiselt poolt aga, et see olla wäga küsitaw. Walitsuse esitajad aga ei ütelnud mitte otsekohe, kas on neil kindlustused olemas, et see laen tagasi saadakse. Anti ainult mõista, et sekwestri seaduse põhjal wõida selle raha kätte saada... (Rahaminister G. Westel: Kust mina tean, kuidas kohus otsustab?) See on siis hea õnne peale mängimine. Seegi küsimus ei ole selge,

nagu teisedki. (Rahaminister G. Westel: Missugused küsimused?) Härra Weiler'i seletused. (Rahaminister G. Westel: Ah, Weiler'i seletused!) Härra minister, Teie olete harilikult niisuguseid liigutusi teinud pahempoolsete kõnelejate arwel, aga kui Teie nüüd juba walitsuserakondade arwel neid tarwitata, siis on ju asi päris käest ära.

Edasi paistab wäga imelik wäide, et rentnik on pankrotti jäänud, mispärast temalt midagi võtta ei olla. Sel puhul tähendas kas rahaminister wõi Riigiwanem, et leping on tehtud hoolekande wastutusel. Mis hoolekanne see siis on, kes sarnase kerge käega lepingu tegi, et lepinguosaline, rentnik, wõis lihtsalt hõlmad wöö wahahele panna, wõis oma ametnikkudele häid pühi soowida ja jalga lasta Inglismaale?

(Juhatama hakkab abiesimees A. Kerem.)

Ja siis alles saadi teada, et rentnik on pankrotti jäänud ja ära sõitnud. Wäidetakse, et rendileping on hoolekande wastutusel tehtud, aga miks siis walitsus paremaid kindlustusi ei muretsenud? (Rahaminister G. Westel: Kohus määras hoolekandjad.) Kelle kohus? Kohus ei ole oma ülesande kõrgusel olnud, kui ta sarnase hoolekande on määranud. Kuid Wabariigi Walitsus oleks pidanud ikka sarnaste asjade wastu huwi tundma. (Rahaminister G. Westel: See oleks surwe awaldamine olnud kohtu peale.) Aga omal ajal awaldati ju ses asjas kohtu peale surwet. Krediidi nõudmise seletuskirjas öeldakse, et 90 miljonit on tarwis selleks, et töölised mitte uulitsale ei jääks. Meie teame aga, missugune osa sellest rahast töölistele läheb, ja missugune osa mujale walgub. Kas ei ole odawam, kui need töölised, kes tehaste sulgumisega tööta jääwad, saaksid abiraha kui töötatöölised? Ma olen täiesti selle poolt, et töölisi mitte uulitsale ei tule wisata, eriti praegusel silmapilgul, kus tööpuudus järjest suureneb. Kuid ma kahtlen, kas neis tehastes, kus üks ametnik teise otsas istub, sellest summast töölistele kuigi palju läheb, kui arwesse võtta suuri administratsiooni kulusid. Kõige kohasem töölise toetamine see tõesti ei ole ja sellepärast ei saa meie selle summa sarnaseks otstarbeks määramise poolt olla.

Lõpuks tahtsin veel kord selle nähtuse peale tähendada, et Eestis väljamaalased mitmesuguseid ärilisi ettevõtteid sobitawad ja harilikult neile kilbiks satuwad väga silmapaistwatel kohtadel seiswad tuusad. Kas aga need Eesti tegelased neis ärides tegewad olles ka riiklisi huwisid, millest alatasa armastatakse rääkida, silmas peawad, on enam kui küsitaw. Ka Inglis-Balti aktsiaseltsi eesotsas olid väga silmapaistwad tegelased. Ma ei hakka nende nimesid praegu nimetama. Olen sellest kõnelenud, kui pahest Eesti kodanlikes seltskonnas, kus kõneldakse küll riigist ja riiklistest huwidest, aga wõidakse ühendusse astuda ükskõik misuguste kahtlaste isikutega. See näitab, kuiwõrd need ringkonnad riikliste huwide wälwel on ja kuidas igal sammul isiklikud huwid esile tükiwad. Kui hoolekanne ei suutnud oma ülesandeid täita, mis kindlustus on siis, et seegi 90 miljonit samuti ära ei aura. On talitatud väga pealiskaudselt. Kõik andmed ja seletused näitawad, et sel kujul krediiti lubada ei saa.

A. Jõeäär (sd.): Wäga lugupeetud rahwasaadikud! Kõige pealt tuleks küsimus selgitada, kas tehaste sekwestreerimine üldse tarwilik oli ja kas walitsusel tingimata tarwis oli seda sammu astuda. Jäi rentnik pankrotti, oli ehk wõimalik töid ka hooldajate korraldusel lõpule wiia ja kas riigi poolt määratud waranduste walitseja seda paremini tegema saab, kui seda hooldajad oleks wõinud teha, see on küsitaw. Tema esimeseks sammuks oli õieti see, et ta tööliste palgasid vähendas, ja nende korterite üürisid tõstis, muudes asjades ei ole tema tegewus lahku läinud eelkäijate omast. Kuid samm on nüüd astutud ja see teguwiis tagasiwõtmata. Käesolewa seadusega ülestõstetud laenuandmise küsimuse juures tuleks aga iseäranis tähelepanu juhtida ühe asjaolu peale, mida Wabariigi Walitsuse seletuskirjas ette toodakse. Seletuskirjas toodakse nimelt ette, et sellest 90 miljonist margast, mida siin nõutakse, umbes 30 miljonit marka pankrottijäänud Inglis-Balti aktsiaseltsi wõlgade kustutamiseks läheb, nimelt wekslite järele umbes 8½ miljonit, mitmesuguste arwete järele 12 miljonit, Eesti pangale 2½ miljonit ja peale selle töölistele palkademaksimiseks laenatud Eesti pangalt 7 miljonit. Isegi walitsuse seletuskirjas on öeldud, et neid wõlgasid ei ole walit-

sus sekwestri seaduse järele mitte kohustatud maksma. (K. Ast (sd.): See on väga kristlik tegu.) Seaduse järele ei ole tema kohustatud neid wõlgasid tasuma, kuid sellegi pärast nõuab ta Riigikogult selleks 30 miljonit krediiti, põhjendades wõlgade tasumise wadjadust sellega, et nende mittetasumine halwawalt mõjuma saab tehase edaspidise töö peale ja teiseks, et selle läbi Eesti tööstuse huwid kannatada saaksid. Nende põhjenduste tõenduseks ei ole aga mingisuguseid andmeid ette toodud ja kummi seda tehtud ei ole. — sarnaseid summe meie kuidagi lubada ei saa ega selle seaduse poolt hääletada ei wõi.

J. Laidoner (põl.): Wäga austatud Riigikogu liikmed! Üks lugupeetud kõnleja nimetas siin minu nime ja teine tähendas, et need, kes tehase walitsuses on, seda tööd kindlamini, ma ei mäleta, kuidas see õieti oli, juhiksid. Lugupeetud rkl. Piiskar, mina wastutan enese eest ja nende eest, kellega ma läbi käin, nii et minul mingisugust tarwidust Teie nõu järele ei ole — see oleks isiklikult.

Teine küsimus seisab selles, et üks kõige raskem küsimus on sellele tehasele peremehi leida, ehk küll siin keegi irooniliselt tähendas, et sel tehasel õige palju peremehi on. Jah, see on aktsiaselts ja igal aktsiaseltsil on loomulikult palju peremehi ja kõik peremehed pretendeeriwad. (J. Piiskar (is.): Aktsia nimekirju seal ei olegi.) Kui sel tehasel ei oleks peremehi, siis oleks ainult walitsusel teatada riigiwaranduste osakonnale likwideerimisest. Praegu on asi kohtus ja kohtus ei otsustata nii ruttu ja teie ei saagi seda kohtult nõuda. Teeb kohus selgeks, et seal peremehi ei ole, siis wõtaks riigiwaranduste osakond ja müüks selle tehase maha — see oleks kõige lihtsam ja lõpetaks kõik waidlused. Wene-Balti selts on, nii ütlemisega, kõige rohkem päewawalgele tulnud. Teisi on palju vähem selgitatud, nagu näituseks selle kõrwal olewaid tehaseid ja veel palju teisi ja tea isegi mis seal on. Igatähes aga selle seltsi warandusi on sennijani selgitatud ja ma pean ütlemata, et nendest seltsidest, mis siia on jäänud, on nüüd wist küll kõige selle peale waatamata Wene-Balti seltsi seisukord wist kõige rohkem selgitatud, kuna teistel on seda palju vähem tehtud. Ma ütlen, et seda ei saa mitte nii ruttu teha. Olen kõikide eelkõnlejatega ühel arwamisel ja

nad on wist kõik siin toonitanud, et üks kõige suurem ülesanne on selgitada seda, kelle oma see tehas on. Kui tema on riigi oma, siis on see väga lihtne, kas tema siis peab teda edasi ehk müüb maha, see on teine asi. Kui ta on aga kellegi teise oma, siis peab ta sellele peremehele tagasi antama ehk kui on kellegil selle kohta nõudmisi, siis riik peab seda kindlustama, et omanik peab oma osa kätte saama. Kuidas aga seda teha ja selgitada, seda keegi ei näita. Seda ei saa mitte nii ruttu selgitada, nagu härra Weiler väga piltlikult tähendas, et peab ära otsustama, kuid ei ole mingisugust võimu Eesti wabariigis ja ei ole ka niisuguseid inimesi, kes saaks niisuguseid keerdküsimusi nii ruttu otsustada. See asi on kohtute käes praegu ja wõtab veel tükk aega, enne kui selle üle suudetakse selgusele jõuda. Mina olen praegu Wene-Balti seltsi juhatuses liige, kuid kahjuks, ma pean seda tähendama, ei ole see juhatus veel mitte midagi seal teha saanud, sest et temal ei ole õigust seal mingisugust mõju awaldada, kunni ta peakoosoleku poolt ei ole tunnistatud. Mina pean aga ütleva, et see selts, kes seal enne oli, kes seda seal eksploateeris, ei ole sealt mitte wälja wõtnud, waid just ümberpöörduvalt, on sinna sisse pannud, nõnda et wäited, mis härra Weiler ette tõi, ei wasta mitte tõele. Seda tõendab hoolekanne ja kõik ametnikud ja töölised wõiwad seda tõendada, et see selts on raha sinna sisse pannud, ning kui küsida, kas meil sellest kahju on wõi kasu, siis mina arwan, et meil on sellest olnud kasu aga mitte kahju. Kuidas nüüd seda asja likwideerida, sellest keerdsõlmest üles saada, mis siin praegu käsil on, siis selle kohta mina ütlen ka, et kõige lihtsam oleks olewat, kui saaks õige rutulises korras selgusele jõuda, kelle oma nüüd see tehas on. Kuid ma tähendan, et siin nende küsimuste lahendamine wõtab aega ja ei ripu mitte ära Wabariigi Walitsusest ega administratiiv wõimust, waid wõib olla, et kõige rohkem ripub see ära sellekohastest kohtuotsustest ja miljal need tulewad, on õige raske ütelda. Kuidas sellest nüüd üle saada, et tema on sekwestreeritud, on walitsuse käes ja et meie seda krediiti mitte ei luba, siis mina oma egoistlisest seisukohast peaks praegu selle krediidi wastu hääletama, sest et see seltsi juhatus, ja mina kui selle seltsi juhatuse liige, oleme ka sekwestreerimise wastu protesteerinud ja peaks sundima, et walitsus seda rutem likwideeriks. Aga

kui waadata, nii ütelda, üldisest seisukohast selle peale, kas see siis häid tagajärgi annab? Mina arwan, et see just wastupidi väga halbu tagajärgi annab, sest on osanikka, kes on siit väga kauget ja kes peajasjalikult tahawad seda, et wõimalikult rutem see asi läheks likwideerimisele ja nad ainult oma raha kätte saaksid, mis nad on sinna sisse pannud. Väga loomulik on, et sarnane osanik, ükskõik kui palju ta sealt kätte saab, läheks siit minema. Mina ei usu, et see meie üldisele majandusele ja ka meie tööstusele kasulik on. Siis on selle üle nii palju räägitud, et kui see raha saab antud, kas on siis wõimalust riigil seda raha tagasi saada? Mina ütlen, ma ei ole mitte jurist, kuid kõik juristid tõendawad seda, et sekwestri walitsusel on likwideerimise korral kõik eesõigused. Lugupeetud rkl. härra Rei tähendas aga, et see sekwestri ei ole mitte õige ja mina ei tea seda mitte ütelda, kuid teise grupi juristid tähendawad, et ta on seaduslik. Kui ta on seaduslik, siis on tal ka õigus seda raha tagasi saada ja ma pean nüüd tunnustama, et niipalju kui mina seda tehase seisukorda tunnen, wõim ma päris otsekohe toonitada, et tehase warandus niiwõrd suur on, et kui sekwestri nõudmistel on eesõigus, siis igatahes selle sekwestri wõlad wõiwad tasutud saada.

Mis puutub Inglis-Balti seltsi wõlgadesse, siis on need niisugused, mis on tekkinud lepingu täitmise ja rahad on sinna lepingusse sisse pandud. Praegu on ligi 20 wedurit parandusel ja nendest on pooled tööd tehtud. Kui mitte Inglis-Balti tehas oma wõlgasid ei maksa, siis teised tehased ei anna mingisuguseid materjaale. Kuid ega iga tehas ise kõiki weduriosasid ei tee: ühes tehakse ühed osad, teises teised. Nii on tekkinud ka üks osa wõlgu, kuid wõlad ei ole tekkinud Inglis-Balti seltsi operatsioonidest, need on tehase tegelikud wõlad, mida leidub igal äriettewõttel, nii kui kommerts- wõi kaubanduslised wõkslid ja neid wõib ju ka juriidiliselt mitte tunnustada. Enne ei saa edasi töötada kui wanad wõlad maksetud ei ole. (A. Rei (sd.): Kus Inglis-Balti tehase aktiiv on?) Tehase aktiiv on tehase sisse ehitatud, seal on hulk remonte ära tehtud ja arwed, mida olen näinud, on remontidesse läinud ligi 40 miljoni marga suuruses. Ega wabrikuhooned selle tõttu halwemaks ole läinud. Mina arwan isiklikult, et siin raha liig ohtralt on tarwitatud ja oleks wõinud kokku-

hoidlikumalt tarwitada ja vähem remonteerida. Te teate isegi, et linn ühe osa oma alla wõttis, kuid seal oleks wõinud weel suuremat remonti teha ja sellepärast toonitan weel kord, et minu isiklik arwamine on, mida ümber lükata wõib, et selle warandusega, mis seal praegu on, on laen kindlustatud, kuigi teised grupid ei taha, et laenu antaks. Weel kord toonitan, et minu arwamise järele kõige suurem ülesanne on wälja selgitada, kelle oma on tehase. Peale selle tehase on weel mitu ettewõtet samasuguses seisukorras ja ma ootan, et need küsimused tuleksid lahendamisele. Nende teiste ettewõtete omanikkude küsimus ei ole weel päewakorrale tõusnud, sest nende aktsionärid pole oma nõudmistega esinenud. Selle küsimuse otsustamine ei ripu kahjuks mitte administratiiv wõimust ega Wabariigi Walitsusest ära, ta ei saa seda ühe päewaga otsustada. Seltsi walitsus, kelle esitaja olen, ei ole mitte wolitusi saanud, sellepärast ei saa mina tegelikult mitte osa wõtta. Minu teada on seisukord niisugune, nagu seda ette kandsin.

K. Wirma (sd.): Selle küsimuse juures on täna palju rohkem selgust tulnud, kui seda komisjonis oli, on niisuguseid külgi käsitatud, mis päris uudis on. Isikud, kes sellest kuulnud ja asjast huwitatud, ei jäta neid andmeid mitte kasutamata, kui asi Riigikohtus arutamisele tuleb. Need oleks saamatud kaitsjad, kes ei teeks seda. Mis mulle selgesti silma paistab, ja mille kohta komisjonis täit selgust weel ei olnud, on see, et siin kaks asust kokku on aetud. Kaks seltsi on korraga sekwestreeritud ja nende kahe asutuse walitsemiseks antakse teatud summa. Üks kui teine neist küsib, kui palju tema peab saama, ja kui palju tema wastutaw on selle 90 miljoni ja kõigi muude kulude eest. Et siin osa Inglis-Balti laewaehitamise ja masinatööstuse aktsiaseltsi kulude katmiseks tahetakse maksta, siis on täiesti küsitaw, kui wõrd see teine selts, nimelt Wene-Balti selts, oma warandusega laenu eest wastutaw on.

Seda küsimust ei saa mitte siin Riigikogu kõnetoolil otsustada liht kätetöstmisega ja mina arwan, et asi tuleks komisjonis uuesti kaalumisele wõtta. Teen ettepaneku asja rahaasjanduse komisjoni tagasi anda.

Aruandja **H. Koch**: Ühinen selle ettepanekuga.

Juhataja **A. Kerem**: § 2 kohta on kaks ettepanekut esitatud. Üks ettepanek on rkl. Hansen'i poolt, et walida erikomisjon, kelle ülesandeks oleks selgitada endise Wene-Balti tehase omanduse, kui ka edaspidise saatuse küsimust enne 90-miljonilise operatsiooni fondi määramist. Komisjoni walimise jagajaks wõtta 8.

Teine ettepanek on rkl. Wirma poolt: „§ 1 ja järgnewad paragrahwid rahaasjanduse komisjoni tagasi anda,“ millega aruandja on ühinenud.

Rkl. Hansen'i ettepanek ei käsita küsimust, mis selle paragrahwiga teha, waid sisaldab erikomisjoni walimise küsimust ja ei saa selle paragrahwi arutamise juures hääletamisele tulla.

Panen hääletamisele rkl. Wirma ettepaneku. (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on ettepanek wastu wõetud.

5. Riigiametnikkude Rahaasjanduse komisjoni aruandja ja -teenijate palgaseaduse täiendamise ja muutmise seadus O. Strandman — II lugemisel. (loeb): Riigiametnikkude ja -teenijate palgaseaduse täiendamise ja muutmise seadus.

Juhataja **A. Kerem**: (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **O. Strandman** (loeb): Riigikogu poolt 19. detsembril 1922 a. wastuwõetud riigiametnikkude ja -teenijate palgaseadus („Riigi Teataja“ nr. 1/2 — 1923 a.) muudetakse ja täiendatakse järgmiselt:

§ 1. III-st palgaastmest jäetakse wälja riigi raudteedeülem ja samasse paragrahwi wõetakse juurde palgaaste „II-a riigi raudteedeülem palgaga 34.000 mk. kuus, arwates 1. jaanuarist 1923 a.“

IV astet täiendatakse järgmiselt:

„põllumajanduse peawalitsuse juhataja“;

wõrdlewas tabelis muudetakse 16-h aste järgmiselt:

„palk 1. jaanuarist 1923 a. mk. 500 kunni 3.700.—“

§ 3 p. g muudetakse järgmiselt:

„Wastawate Wabariigi Walitsuse poolt väljaantawate erimääruste põhjal riigimaade ringkonnawalitsejatele, metskondade ametnikkudele ja teenijatele wõimalust mööda korter tarwiliste kõrwalhoo- netega, küttepuud metsas kännu peal ja metsnikkudele ning metsawahtidele peale selle palgamaa kunni 15 tiinu suuruseni.“

A. Piip (töer.): Austatud Riigikogu liikmed! Välisministeeriumi eelarwe puhul tegin ma parandused, mis minu arwates tingimata tarwilikud on. Üks nendest parandustest lükati tagasi, wist wormilistel põhjustel, nii nagu seda seletas lugupeetud Riigikogu abiesimees härra Wirma. Ma panen ette nimelt minewaaastase koosseisu juures olewat märkust üles wõtta, et peale palga saawad esitajad weel waba korteri ja walgustuse. Arwati aga, et sarnasele märkusele sel aastal koosseisude juures kohta ei ole. Ja nii, nagu ma ministri stenogrammist lugesin, oli ka minister sellega nõus, et saadikud saawad korteri ja walgustuse. Ma tean oma endisest praktikast, et kui mitte sarnast seadust ei ole, siis tuleb riigikontroll ja nõuab korteriraha sisse tagant järele. Et sarnast piinlikku seisukorda ära hoida, teen ma uuesti selle paranduse endise aasta eeskujul. Muidugi seadustehniliselt siin kõige parem koht selleks ei ole, sest palgaseadus käib sise- maa kohta, kuid ta wõib siiski ka wälisesituste peale laiendatud saada.

Sellepärast teen ettepaneku täiendada § 3 p. d. järgmiselt: „Kõigile wabariigi saadikutele ja ametkonsulitele ja ministri korraldusel ka teistele saatkondade ja konsulaatide ametnikkudele.“

Ma ei hakka peatama enam oma teiste paranduste juures, sest need olid arwatud üldse koosseisude kohta, kuid arwan, et seda parandust siin wastu wõtta wõib.

Juhataja A. Kerem: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja O. Strandman: Minul on kindlasti meeles, et wälisesituste palgad ei ole mitte selles palgaseaduses ette nähtud ja sellepärast ei ole mingisugust mõtet niisugust täiendust siia § 3 juurde wõtta ja sellepärast ei saa mina rkl. Piip'i parandusega ühineda.

Juhataja A. Kerem: Hääletamise motiivide kohta on sõna rkl. Piip'il.

A. Piip (töer.): Pean tähendama, et asi on tõesti väga kentsakalt välja tulnud. Kus oleks pidanud selle täienduse

koht olema? Koosseisude juures öeldi, et seal ei ole mitte tema koht, et see peab palgaseaduse juures olema. Nüüd ütleb aruandja, et palgaseaduse juures pole tema koht. Ükskõik, leitagu sellele täiendusele koht, kus tahes, kuid mina ütlen, et fakt on see, et minewaaastane seadus on ära kaotatud ja kellegile ei tee see paha, kui see täiendus palgaseaduse juures wõetakse, sest tema puudub iseenest palkasid, olgugi, et need palgad väljaspool kodumaad on, sest muud seadust ju olemas ei ole.

Juhataja A. Kerem: Hääletamise korra kohta on sõna rkl. Piiskar'il.

J. Piiskar (is.): See paragrahw seisab koos mitmest osast. Teen ettepaneku lahus hääletada see osa, mis puutub III palgaastme täiendamisse ja seda osa, mis IV astmesse puutub, sest IV-das astmes kõneldakse alamate ametnikkude ja teenijate palkadest, kuna III aste riigi raudteedeülema palgast kõneleb, kelle palk uute palganormide järele 28.800 mk. on, kuna nüüd tahetakse seda tõsta 34.000 marga peale. Need, kes wõiwad hääletada teise osa poolt, ei saa hääletada esimese osa poolt, sellepärast teengi ettepaneku neid kahte osa lahus hääletada.

Juhataja A. Kerem: Esitatud on järgmine täiendus rkl. Piip'i poolt: „Täiendada § 3 punkt d järgmiselt: Kõigile wabariigi saadikutele ja ametkonsulitele, ja ministri korraldusel ka teistele saatkondade ja konsulaatide ametnikkudele...“ Asun hääletamisele. (Hääletatakse, loetakse hääli.) Ettepanek on saanud poolt 9 häält, wastu 13, sellega tagasi lükatud. Hääletamise korra kohta oli ettepanek: I osa — IV astmeni lahus hääletada ja pärast siis II osa. Selle ettepaneku kohta sõnasoo- wijaid ei ole. Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtaw enamuse on poolt, sellega on esimene osa wastu wõetud. Asun II osa hääletamisele. (Hääletatakse.) Nähtawa ena- musega on II osa wastu wõetud. Sellega on seadus II luge- misel wastu wõetud.

6. Põllutöökoolide õpetajate palgaseaduse muutmise seadus — II luge- misel. Rahaasjan- duse komisjo- ni aruandja **J. Zim m e r m a n** (loeb): Põllutöökoo- lide õpetajate palga- seaduse muutmise seadus.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtava enamusega vastu võetud.

Aruandja **J. Zimmerman** (loeb): Riigikogu poolt 16. detsembril 1921 a. („Riigi Teataja“ nr. 118 — 1921 a. sead. nr. 278) vastu võetud põllutöökoolide õpetajate palgaseadus muudetakse järgmiselt:

§ 2. Põllutöökoolide õpetajad saavad palka riigiteenijatega ühtlaselt järgmiste astmete ja normide järele:

1. aste	18.000	marka
2. „	15.300	„
3. „	13.500	„
4. „	11.700	„
5. „	9.900	„
6. „	8.700	„
7. „	7.700	„
8. „	6.800	„
9. „	6.200	„
10. „	5.800	„
11. „	5.500	„

KOOLITÖÖ PRAKTIKA	Juhataja					
	I järk		II järk		III järk	
	Palga- aste	Palk kuus	Palga- aste	Palk kuus	Palga- aste	Palk kuus
Wähemalt 12. a. praktika. .	2	15.300.—	4	11.700.—	6	8.700.—
Wähemalt 8. a. praktika. .	3	13.500.—	5	9.900.—	7	7.700.—
Wähemalt 4. a. praktika. .	4	11.700.—	6	8.700.—	8	6.800.—
Wähem kui 4. a. praktika	5	9.900.—	7	7.700.—	9	6.200.—

KOOLITÖÖ PRAKTIKA	Õpetaja					
	I järk		II järk		III järk	
	Palga- aste	Palk kuus	Palga- aste	Palk kuus	Palga- aste	Palk kuus
Wähemalt 12. a. praktika. .	4	11.700.—	6	8.700.—	8	6.800.—
Wähemalt 8. a. praktika. .	5	9.900.—	7	7.700.—	9	6.200.—
Wähemalt 4. a. praktika. .	6	8.700.—	8	6.800.—	10	5.800.—
Wähem kui 4. a. praktika	7	7.700.—	9	6.200.—	11	5.500.—

§ 3 kaotab maksuse.

§ 4. § 2 ettenähtud normide järele maksetakse palka kohtades, mis elukalliduse poolest riigiteenijaile palgamaksimiseks I liiki arvatud. Teistes kohtades on

palkade protsendiline alanemine samasugune, kui riigiteenijailgi.

§ 10. Awalikkude põllutöökoolide õpetajate ja juhatajate palga, perekonna-abiraha ja tasu asetäitendite eest maksab terwelt riigiwalitsus.

§ 11. Erakoolid võivad riigiwalitsuselt põllutöoministeeriumi ettepanekul abiraha saada õpetajatele ja juhatajatele palga ja perekonna-abiraha maksmiseks selles seaduses ettenähtud normide järele.

§ 14. Põllutöökoolide õpetajatele ja juhatajatele, kes palga terwelt riigi poolt saavad, maksetakse peale tarviliku palga riigi poolt 13. kuupalk ühesugustel alustel riigiametnikkudega.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) I osa on nähtava enamusega vastu võetud.

Aruandja **J. Zimmerman** (loeb): II osa. Käesolev seadus hakkab maksma 1. jaanuarist 1923 a.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) See seaduse II osa ja sellega ka terve seadus on II lugemisel nähtava enamusega vastu võetud.

**7. Seadus väike-
maapidajate ren-
dilepingute piken-
damise seaduse
muutmise kohta
— II lugemisel.**

Maaseaduse komisjoni aruandja **A. Rei** (loeb): Seadus väikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse muutmise kohta.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) Pealkiri on nähtava enamusega vastu võetud.

Aruandja **A. Rei** (loeb): Väikemaapidajate rendilepingute pikendamise seaduse („Riigi Teataja“ nr. 44 — 1922 a.) § 1 muudetakse järgmiselt:

§ 1. Maa rendilepingud, mis on jõus olnud 1921/1922 põllumajandusaasta jooksul ja on pikendatud Riigikogu poolt 22. märtsil 1922 a. vastu võetud seadusega („Riigi Teataja nr. 44 — 1922 a.) loetakse rentniku soovil uuendatuks kuni 1. maini 1924 a., kui väljarenditud maatüki aia ja põllu all olev osa ei ulata üle 5 tiinu, kui need lepingud on tehtud maatükkide kohta, mis väljaspool linna piire ja kui rendileandjal on teine niisama suur või suurem maatükk aia ja põllu all olevat maad enese harida.

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on seadus II lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

8. Riigi trükikoja Rahaasjanduse põhimäärused — se komisjoni II lugemisel. aruandja **K. Wirma:**

Seaduseelnõu II lugemisel anti Riigikogu poolt eelnõu § 24 rahaasjanduse komisjoni tagasi uuesti läbiwaatamiseks. Rahaasjanduse komisjon kaalus asja uuesti ja eriti Riigikogu liikme Pooli ettepanekuid, millega riigitrükikoja juhatusel, nõukoguliigetele ja juhtiwatele eriteadlastele eritasuks ja muudeks otstarbeteks puhaskasust soowitati anda mitte 15%, samuti ka ametnikkudele ja tööliste lisatasuks ja olukorra parandamiseks 15%. Rahaasjanduse komisjon kaalus need asjaolud läbi, mida rkl. Pool ette tõi ja nende kaalumiste tagajärjel teeb Riigikogule ettepaneku § 24 punkt c-es, kus riigitrükikoja juhatusel ja nõukoguliigetele ja juhtiwatele eriteadlastele eritasuks ja muudeks otstarbeteks on määratud 15%, wõtta „kunni 8%“ ja punkt d-s, kus ametnikkudele ja tööliste jne. on määratud 15%, wõtta „kunni 12%“. Nende paranduste tagajärjel oleks § 24 järgmine: „Aruandes kindlakstehtud puhaskasust arwatakse § 5 ettenähtud osa riigitrükikojale antud kapitaalide tagasimaksamiseks.

Ülejäänud osa puhaskasust jaotatakse rahaministri ettepanekul Wabariigi Walitsuse otsuse põhjal peale aruande kinnitamist järgmiselt:

- wähemalt 10% tagawarakapitaaliks;
- 10% ette wõtete laiendamise kapitaliks;
- kunni 8% riigitrükikoja juhatusel ja nõukoguliigetele ja juhtiwatele eriteadlastele eritasuks ja muudeks otstarbeteks;
- kunni 12% ametnikkude ja tööliste lisatasuks ja olukorra parandamiseks;
- ülejäänud osa riigikassa sissetulekuks.“

Juhataja **A. Kerem:** (Hääletatakse.) § 24 on nähtawa enamusega wastu wõetud. Sellega on seadus II lugemisel nähtawa enamusega wastu wõetud.

Riigikogu on juba ligi 3 tundi töötanud, kuulutan weerandtunnilise waheaega. Waheaeg algab kell 7.40 min.

Peale waheaega jätkub koosolek kell 8.05 min.

Koosolekut juhatab esimees **K. Päts**. Sekretääri kohal abisekretäär **J. Bergman**.

9. Tartu linna Üldise komisjoni aruandja **J. Jaakson:** Wäga lugupeetud rkl-med! Praegu on Tartu linna administratiiv piirkond suur

789,16 tiinti. Et linnal wõimalus oleks end loomulikult edasi arendada on käesolewa eelnõu läbi kaawatsetud seda piirkonda suurendada 1177,96 tiinu wõrra, nii, et kui see eelnõu wastu wõetud saab, siis Tartu linna administratiiv piirkond oleks 1967,12 tiinu suur. Tarwilik on see just selleks, et linnal oleks wõimalus edasi arenda ja et linnaelanikkudel oleks wõimalus kergemate tingimistega maatükkisid saada, et maju peale ehitada. Sellepärast on see seaduseelnõu üldise komisjoni poolt tarwilikuks tunnistatud ja ma panen komisjoni nimel ette Riigikogule seda seadust I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **K. Päts:** (Hääletatakse.) Seadus on nähtawa enamusega I lugemisel wastu wõetud.

10. Seadus Eesti ja Leedu wälise kuritegijate wäljaandmise ja juriidilise abiandmise lepingu kinnitamise kohta — I lugemisel. Wälisasjade komisjoni aruandja **O. Strandman:**

See leping on tehtud Eesti ja Leedu wolinikkude wahel Riias 12. juulil 1921 a. ja kannab harilikku lepingute laadi, mis ka endistel aegadel on tehtud. Tema käib kuritegijate wäljaandmise kohta. Ta on juba ammu, wist kuud kolm tagasi, wälisasjade komisjonis põhimõttelikult wastu wõetud, aga oli Eesti keelde halwasti tõlgitud, sellepärast on tema ettekandmine Riigikogule wiibinud. Nüüd on uus tõlge sellele lepingule tehtud prantsuskeelse teksti järele ja selles tõlkes Riigikogule ette kantud. Teen wälisasjade komisjoni nimel ettepaneku see seadus I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) Nähtawa enamusega on see seadus I lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

11. Seadus Eesti ja Läti wahelise kuritegijate wäljaandmise ja juriidilise abiandmise lepingu kinnitamise kohta — I lugemisel. Wälisasjade komisjoni aruandja **O. Strandman**: See on samasugune leping, kui eelminegi, ja on tehtud Riias 1921 aastal. Ettekantud motiivid on ettepaneku ka seda seadust I lugemisel wastu wõtta.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) See seadus on nähtawa enamusega I lugemisel wastu wõetud.

Riigikogu läheb järgmise päewakorrapunkti juurde.

12. Trükiseadus — II lugemisel. Üldise komisjoni aruandja **J. Jaakson**: Minewal koosolekul selle seaduse II lugemisel said komisjoni tagasi antud §§ 8, 15 ja 16. Need paragrahwid on üldises komisjonis arutusel olnud ja komisjon paneb ette § 8 wõtta järgmiselt (loeb):

§ 8. §§ 7 ja 22 ettenähtud nõudmised ei ole makswad trükitoodete kohta, mis wälja antakse tööstuslikel wõi kaubanduslikel puhtärilisel otstarbel wõi hariliku seltskondlise läbikäimise tarwitusel, nagu äritsirkulaarid, kuulutused, nimekaartid jne., seltside, ühingute ja liitude juhataste poolt nende liigetele määratud teadaanded, samuti ka walimisbülletiidid, kui nad wastawad selleks ettenähtud wormile.

Juhataja **K. Päts**: (Hääletatakse.) § 8 on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja **J. Jaakson**: § 15 wõtta järgmiselt (loeb):

§ 15. Raamatukaupleja wõi muu isik, kes Eesti wabariiki on trükitooteid wäljamaalt sisse toonud laialilaotamiseks müügi wõi mõnel muul teel, on kohustatud 5 päewa jooksul pärast saadetuste wastawast tolliasutusest wäljaandmist saatma siseministeriumile trükitoodete nimekirja, milles peab sisalduma iga trü-

kitoote nimetus, eksemplaaride arw ja kui andmed trükitootes leiduwad, siis ka trükikimise aasta, trükkimise koht ja autori nimi.

Märkus. Nimetatud kohustus ei ole maksew:

1) wäljamaalt sissetoodud trükitoodete kohta, mis teaduslikkudele ja ametiasutustele määratud ehk nende läbi tellitud on;

2) wälisriikide diplomaatliste ja sõjawäeliste saatkondade wõi esitajate poolt kaasatoodawate wõi nende nimele saadetawate trükitoodete kohta;

3) trükitoodete kohta, mis postiga eraisikutele saadetud ehk eraisiku poolt kaasatoodud, kuid mitte rohkem kui 2 eksemplaari igast nimetusest;

4) § 8 ettenähtud trükitoodete kohta.

Peaa omalt poolt tähendama, et see paragrahw tähendatud kujul üldises komisjonis enamuse poolt wastu wõeti, wähemus jäi oma isearwamise juurde. Mina jään ka wähemuse arwamise juurde ja ei saa sellepärast seda paragrahwi enamuse poolt ettetoodud kujul mitte toetada. Wahe seisab selles, et selle paragrahwi järele peab ette pandud saama raamatute nimekiri 5 päewa jooksul peale nende kättesaamist. Siin wõib raamatusaaja oma heaksarwamise järele raamatu nimekirja kokku seadida ja keegi ei saa teda kontroleerida, kas tema ka on õigesti toimetanud. Wähemus oli selle poolt, et nimekiri saab ette pandud tolliasutustele saadetuse wastuwõtmise juures. See ei wõiks iseäralisi raskusi sünnitada, sest raamatukaupmees teab ette, mis tema on tellinud ja temale saadetakse koju saadetuste faktuur. Saksamaalt tellides saadetakse koju kätte nimekiri ja seda nimekirja wõib saadetiste kättesaamise juures täiendada. Kuid see on ajutine ja erakordne nähtus. Harilikult on ikka nõnda, et see, kes tellib midagi wäljamaalt, saab ette faktuur selle saadetuse peale ning selle järele on nimekirja walmistamine wäga kerge. Uuel kujul oleks paragrahw järgmine: „Raamatukaupleja wõi muu isik, kes Eesti wabariiki on trükitooteid wäljamaalt sisse toonud laialilaotamiseks müügi wõi mõnel muul teel, on kohustatud saadetuste wastuwõtmise juures tolliasutuselt wiimasele ette panema edasi saatmiseks siseministeriumile trükitoodete nimekirja, milles peab sisalduma iga trükitoote nimetus, eksemplaaride arw ja,

kui andmed trükitoodetes leiduwad, siis ka trükkimise aasta, trükkimise koht ja autori nimi.“ Seega ei saa nimekiri mitte 5 päewa jooksul pärast saadetuste wastuwõtmist tolliasutustest ära antud, waid saadetuste wastuwõtmise juures tolliasutuselt wiimasele ette pandud edasisaatmiseks siseministeeriumile.

A. Palwadre (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Kodanikkude wabaduste kindlustamise otstarbel on hakatud meil neid wabadusi kitsendama. Eelmisel Riigikogu koosolekul trükiseaduse arutamise puhul seletati, et trükiseadus ei taha mingisuguseid norme tsensuuri mõttes üles seada, waid need normid, mis trükiseaduses leiduwad, on kindlustuseks, et politseil oleks alati tarwilikud teated wõimalikkude kuritööde jälgimiseks. Meil näib lugu nii kujunewat, et kõik kodanikud rakendatakse politseilisse teenistusse. Oleks ju kõige õigem ja kõige kindlam, et süütegude awalikukstegemine peaks politsei enese õlgadel lasuma. Meil aga kohustatakse kodanikka kõikidest sammudest politseile teatama. Tahab tema raamatuid wäljamaalt tellida, koosolekuid pidada jne., alati peab ta politseile teatama, mis tema teha arwab. Sarnane olukord ei ole aga mitte loomulik. Selle kaitseks tuuakse harilikult ette põhjendust, et politseil ei ole muidu wõimalik korda pidada, ehk siis peaks politseid erakordselt suurendama. See põhjendus ei ole sugugi nii kaaluw, nagu arwatakse. Endisel kujul § 15 pani sarnaseid kohustusi kodanikkudele peale, mida wõimalik täita ei ole. Nagu selgus, ei tea raamatukauplejad, raamatutellijad alati isegi, misugused raamatud neile saadetud. Saadetuisele ei ole alati juurde lisatud raamatute nimekirja. Nii tuleks tolli peal alles raamatute nimekiri kokku seada. Need andmed aga, mida siin nõutakse, ei ole mitte lihtsad, waid üsna suured ja nõuawad palju tööd ja sarnase nimekirja kokkuseadmiseks ei ole tolliwalitsuses ei kohaseid ruume ega aega. Nagu juba I lugemisel seletati, selle paragrahwiga ei taheta mitte sisse seada eeltsensuuri, waid need nimekirjad olla tarwis selleks, et teada oleks, missugused raamatud Eestis üldse tsirkuleeriwad. Kas sarnaseid teateid antakse aga otsekohe tolliwalitsusest wõi mõni päew hiljem, see on ükskõik. Siin peaks arwesse wõtma kodanikkude hõlbustust ja mitte katsuda ilma tungiwa tarwiduseta kodanikkude peale kitsen-

dusi panna. Kartus, et 5 päewa pärast ei ole enam wõimalik siseministeeriumil õigeid teateid saada, et pärast raamatute kättesaamist wõiks ebaõigeid teateid esitada, ei ole põhjendatud. Kui paragrahw 15 wastu wõetakse, siis oleks ainuke wõimalus teda wastu wõtta sel kujul, nagu komisjoni enamuse poolt esildatud. Siseministeerium saab tarwilikud teated raamatute kohta, mis Eestis liikumas ja kodanikkudel on wõimalik seaduse nõudmisi täita. Ei ole põhjust arwata, et kodanikud, kui nad waleteateid annawad, kaelakohtuliku wastutuse eest pääsewad. Politseil on alati wõimalik selgeks teha, kas teated on walesti antud wõi mitte.

Peale selle panen ette p. 1 täiendada sõnaga „raamatukogudele“. See on rkl. Johanson'i esialgne ettepanek, mis komisjonis aga maha hääletati.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Minu arwates ei ole mingisugust tungiwa tarwidust sarnase paragrahwi järele. Kui seda paragrahwi teostama hakatakse, pandakse raamatukauplejad wõimatusse seisukorda. Härra Jaakson on küll arwamisel, et wäga lihtne olewat sarnast nimekirja kokku seada, kuid nähtawasti on härra Jaakson arwamisel, et raamatukauplejad telliwad raamatuid kümnete wiisi. Raamatuid aga tellitakse sadade ja tuhandete wiisi. Nimekirja kokkuseadmine, kus on esiteks raamatute arw, aasta, trükkimise koht, autori nimi jne., wõttes iga raamatu kohta kaks kunni kolm rida, ja kui arwata, et tuhat raamatut korruga tellitakse, siis tuleks see nimekiri 1000 raamatu kohta 16 lehekülge suur. Oleks palju loomulikum ja lihtsam siis juba raamatute tellimise kataloog ära tsenseerida, et tellijaid mitte niisugusesse raskesse seisukorda ei pandaks. Mis sellega õieti kätte saada tahetakse? Härra Jaakson arwab küll, et juba kaaskirjas, mis tuleb tellimisega ühes, olewat tarwilikud teated olemas. Kuid kaaskirjas näituseks ei ole aastat olemas, ei ole ka trükkimise kohta ja nii ei wõi sellest ka mitte juttu olla, et kaaskirjast mingisugune ärakiri saaks teha ja esitada. Tuleb täiesti uus nimekiri kokku seada. Minul isiklikult tundub see weel seda imelikum, et sellega on esinenud härra siseminister, kes oli warem raamatukogude instruktor, kes omal ajal ka selleks kaasa töötas, et raamat rohkem rahwa kätte läheks. Ametkonna etteotsa saades katsub ta nüüd kõiksuguseid para-

grahwe leida, et raamat rahwast wõimalikult eemale jääks.

M. Neps (sd.): Mina tahtsin kõige pealt sellele, mis härra Palwadre tähendas, juurde lisada § 2 kohta seda, et niisugune tagant järele teatamine politseile on ka ette nähtud nende trükitoodete kohta, mis kodumaal ilmuwad. Nimelt § 22 räägib selgelt, et kõigist trükitoodetest, mis on trükitud, on ettevõtte omanikud kohustatud 24 tunni jooksul peale trükitoodete trükikojast väljalaskmist kohalikule politseiülemale ja siseministrile üks kunni kaks eksemplaari jne. registreerimise mõttes saatma. Siin peaks ka nimekiri walmistatama, wõi need eksemplaarid ei tohiks trükikojast üldse enne välja minna, kui politsei need järele waadanud, nagu väljamaa trükitoodete kohta nõutakse. Kuna kodumaa trükitoodete kohta sarnane paragrahw maksew on, on väljamaa kirjanduse kohta teisele seisukohale asunud ja esialgne takistus sisse seatud. Kommisjoni wiimane ettepanek wõi parandus on ka selles mõttes kooskõlas, kui ta kohustab 5-e päewa jooksul väljamaalt toodud trükitoodete kohta teateid andma. Oleks weel parem, kui see paragrahw välja jääks. Kui ministeerium aga ka ise teist seisukohta kaitseb, enne nimekirja kätte saada, siis pean tähendama, et siseministeerium siin mitte ei taha kätte seda warem registratsiooni mõttes, waid tahab, ma ei tea missugusel põhjusel eelkontrolli teostada, wõib olla koguni ametnikku tolli peale saata ja koha peal uurimist ette wõtta. Väljamaa kirjanduse kohta on meil aga teistsugused normid maksma pandud ja sellepärast arwan mina, et selle seaduse enese ühtluse pärast oleks wastuwõetaw olnud see ettepanek, mis on komisjoni poolt tehtud ja Riigikogu peaks härra Jaakson'i ettepaneku tagasi lükkama.

Siseminister K. Einbund: Ausstatud Riigikogu liikmed! Minul on selge, et praegusel ajal meie oma piiri nii korraldamata ei wõi jätta, et meie ei tea, mis kirjandust meie üle piiri sisse tuleb. (L. Johanson (sd.): See, kes loeb, küll see teab.) Kui meie praegu oma piiri selle poolest awaksime, siis ei ole vähematki kindlustust, et täiesti riigiwastane kirjandus, mitte ainult riigiwastane, waid otsekohe mässule kutsuw, sisse ei walguks. Ma ei taha sugugi ütelda, et sisseweetaw kirjandus oleks muukeelne, ütleme wene- ehk saksakeelne, ja sellepärast suuremale seltskonnale arusaa-

mata, waid wastuoksa, ma tahaks oletada, et niisuguse wabaduse juures kõik need täiesti riigiwastased trükitööd ja ajalehed, mis siseturul paljundamist ei leia, väljaspoolt sisse tuleks. Nii pea, kui oma sadamad ja postiasutused selleks awame, ei kujuta ma ette neid tagajärgi ja ei kujuta ette seda, missugune mõte oleks järelkontrollil. Wõtame järelkontrolli pornograafia, monarhistlise jne. kirjanduse suhtes. Ma ei kujuta omale ette seda seisukorda, et meil järelkontrolli sugugi tarwis pidada ei oleks, see on ilmingimata tarwilik. (Segased wahelhüüded. A. Hansen (väljasp. rhm.): Teie tahate ju eelkontrolli. A. Weiler (töer.): Mingisugusest kontrollist ei ole kunagi kasu. Juhataja helistab ja palub mitte koha pealt waele rääkida.) See ei ole mitte eelkontroll. Luugupeetud Riigikogu liikmed! Mul näib selgusetu see waenulikkus käesolewa paragrahwi vastu, kuid see on kõige lihtsam kord, mida nõuda wõiks. Mõnesugustel põhjustel näib see meie Riigikogu paheemale poolele vastu wõtmata, nagu oleks midagi lahti, kuid pole midagi iseäralikku, sest samasugune kord on meil kõige siseturu kohta maksew. Kui komisjonis seda paragrahwi arutati, siis juhi tähelepanu selle peale, et see kord sünnitawat raskusi tolliwalitsuses. Koha peal tolliwalitsuses järele pärides sain ma asjaolude kohta seletusi, et see liiga suuri raskusi ei sünnitaks. Kui saaks läbi waadatud trükitoodete nimekiri ja eksemplaaride arw, mida kontrolli mõttes wõrrelda tuleks, kas see nimekirjale wastab. Arwesse wõttes, et iga korralik äri sellekohase nimekirja juures oma kaubad saadab, siis ei peaks sarnane wiis iseäralikka raskusi sünnitama. Kui härrad Riigikogu liikmed näitawad ühe parema tee, kuidas seda asja korraldada, oleks ma walmis seda vastu wõtma, aga selle tingimisega, et meie samasuguse ülewaate saaksime wäljast sissetulewa wõõrakeelse, kui ka eestikeelse kirjanduse kohta, nagu meie seda saame sisekirjanduse kohta, et prokuratuur sissetulewa kirjanduse kohta samuti informeeritud oleks. See abinõu, mis üldises komisjonis näidatud, sihile ei wii. Kui kohustata raamatukauplejaid ja teisi isikuid, kes wäljast kirjandust sisse toowad, teatama sellest wiie päewa jooksul, siis saabuks sarnased tagajärjed, et kordadel, kui nimekirju tarwis teatada oleks, seda mitte

ei tehtaks, ja sellepärast jääb see efekt wõrreldes esimese ettepanekuga täiesti kättesaamatuks. Kui miskisugused kergemad teed leitakse, peale selle ettepaneku, mis komisjoni vähemus arwanud, siis oleksid need wastuwõetawad. Ka peaksin mina waidlema selle wastu, et üksikutele isegi mittejuriidilistele isikutele wõimaldatakse see wabadus, mis füüsilistele isikutele mitte lubatud ei ole. Kui oleks siin jutt juriidilisest isikust, siis saaksin mina weel aru, aga et mitte juriidiline isik omaks enesele suuremad õigused, kui teised, ma mõtlen siin nimelt raamatukogusid, kellel ei tarwitse mingisuguseid õigusi olla ja nemad wõiwad isegi ilma wastutawate isikuteta tegutseda, siis see kord küll wastuwõetaw ei ole. Mina wõiksin ju ühineda, üksikuid parandusi tuues, komisjoni vähemuse ettepanekuga, kuid minule näib, et wõimaldatakse wast weel mingisuguseid teisi teid, sest komisjoni enamuse ettepanek wastu wõetud ei ole. Igatahes peaks seda asja weel järele kaaluma, sest minule näib, et printsiibis wastu kõneldud ei ole, aga õiget teed leitud ka ei ole peale selle, mis komisjoni vähemuse poolt ette pandud. Panen ette seda paragrahwi uuesti komisjoni tagasi anda.

A. Hansen (wäljasp. rhm.): Ei ole imeks panna, et härra siseminister nende paragrahwide arutamise kordadel, mis käsitawad kodanikkude õigusi ja wabadusi, sarnaste kollitustega wälja tuleb, et mis siis saab ja mis siis on. Mina arwan, et asi nii hull ei ole ja härra minister wist ei usu ise ka seda, et riik kohe upekuuti lendab, kui üks raamat on tolliasutusest ilma siseministrile teatamata wälja antud ja mõne kodaniku kätte satub. Härra minister aga tahab omale eeltsensuuri õigusi saada ehk ta küll seletab, et tema ei nõudwat ka mitte eelkontrolli. Aga mis tahab siis härra siseminister oma ettepanekuga kätte saada? See ettepanek, mida arutati komisjonis walitsuse ettepanekuna, tüürib otsekohe tsensuuri poole. Seda on sellest näha, et walitsuse esialgne ettepanek nõuab, et kõik wäljamaalt sisseweetawad raamatud wõiwad alles siis wälja antud saada, kui on nende sissetooja poolt esitatud siseministeriümile nende trükitoodete nimekiri. Milleks teil siis seda nimekirja tarwis on? Kas selleks, et järelkontrolli teostada, wõi selleks, et eelkontrolli teha? Siseministeriümil ei ole mõtet nõuda järelkontrolli

teostamiseks ette nimekirja, waid ette nimekirjad nõutakse selleks, et eelkontrolli teostada, et õieti otsustada, mida tolliwalitsus wõib wälja anda, mida mitte. Ma pean ütleva, et faktiliselt on asi nii, et kui kraami wäljaandmise juures nõutakse teataw registreerimise kwiitung, see siis ka eelkontroll on. Härra Jaakson wõib seda juriidiliselt mõista, kuidas tahab, kuid faktiliselt on see niiwiisi arusaadaw. Selle paragrahwi wastuwõtmise korral, mida mina isiklikult ka mitte ei toeta, jääwad kõik wõimalused järelkontrolli teostamiseks sellepärast, et 5 päewa jooksul tegelikult ei suuda ükski raamatukaupmees oma kaupa wälja pakkida ja riulitele panna, weel vähem wõiks nende müümisest juttu olla. Wististe keegi, kellel on tegemist olnud kaupade wäljast sissetoomisega, ei suuda 5 päewa jooksul kalkulatsiooni kokku seada, ega neid ka wälja pakkida ja sellepärast ei ole karta, et need raamatud ja sissetoodaw kirjandus oleks suutnud riiki kukutada, oleks suutnud walitsemise korda ümber lüüa. See on ainult kollitamine ja otsekohe tondi seinaga peale maalimine. Igatahes tegelikult on siin siseministeriümi soow eelkontrolli maksma panna, seda seisukorda maksma panna, mida rkl. Johanson alla kriipsutas, et siseminister, olles walitsuse liige, tahab seda korda maksma panna, et raamat rahwale tõepoolest kättesaamatuks jääks. Muud mitte midagi. Teised põhjendused on siin täitsa põhjendamata ja ma arwan, et siseministeriümil jääb sada ja tuhat wõimalust järele ka ilma selle paragrahwita neid tooteid, mida ta riigiwastaseks peab, kinni pidada, konfiskeerida ja prokuratuuri kätte toimetada wastawate järelduste tegemiseks. Nii, et isegi see paragrahw on otstarbetu. Igatahes siseminister ei ole nii naiiw, et ta usuks, et wäljast sissetoodud kirjandus siin 5—10 päewa jooksul mingisugust riigipööret wõiks sünnitada. Kuid igatahes ka nende paragrahwidega ei hoiata riigikukutamist mitte ära, waid kui need tulewad omal ajal ja omal teel, siis ei aita selleks ükski paragrahw. (L. Johanson (sd.): Niisugused seadused toowad rewolutsiooni.) Kahtlemata. Aga kui teie seda paragrahwi tahate maksma panna, siis panete teie maksma põhiseadusele wastukäiwa paragrahwi, ja näitate weel kord, et teie deklaratiiwsetel paragrahwidel mitte mingisugust sisu ega wäärtust ei ole.

Juhataja K. Päts: Lõpusõna on aruandjal.

Aruandja J. Jaakson: Walitsuse esitaja poolt on ettepanek tehtud, seda paragrahwi komisjoni tagasi anda ja ma leiab, et kodukorra järele tuleb selle ettepaneku järele talitada.

Juhataja K. Päts: Kodukorra § 52 põhjal on walitsusel õigus nõuda, et paragrahw uuesti komisjoni antaks. Sellepärast läheb see paragrahw uuesti komisjoni ühes kõigi parandustega, mis siin on tehtud.

Sõna on rkl. Neps'il korra kohta.

M. Neps (sd.): Kuna see paragrahw komisjoni tagasi antakse, siis ei leia ma otstarbet järgmist paragrahwi edasi arutada, sellepärast teen ettepaneku ka ühtlasi kõik järgmised paragrahwid komisjoni tagasi anda.

Juhataja K. Päts: Järgmine paragrahw on wälja jäetud.

M. Neps (sd.): Ma teen ettepaneku kõik selle seaduse paragrahwid päewakorrast ära jätta.

Juhataja K. Päts: Aruandja pole weel midagi ette kannud, sellepärast ei saa ma Teie ettepanekut hääletamisele panna.

Aruandja J. Jaakson: § 16 oli komisjoni poolt ette pandud Riigikogule järgmisel kujul: „Kui wäljamaal ilmuwa perioodilise trükitoote kohta wabariigi kohtute poolt kaheteistkümnne kuu jooksul kaks konfiskeerimise wõi häwitamise otsust tehtud, wõib siseminister tähendatud trükitoote laialilaotamist wabariigi piirides teadaandmise läbi kunni kahe aastani keelata.“

See paragrahw sai komisjoni tagasi antud. Komisjon arutas teda ja leidis, et see paragrahw sel kujul, nagu ta ette kantud, wõiks sellest seadusest ära jääda ja selle asemele tuleks wõtta üles karistuse määruses parandus, mille järele ka wäljamaal ilmuwate toodete kohta see sama kord maksma pannakse, nagu sisemaal ilmuwate toodete kohta, kus kohtul on õigus sisemaal ilmuwaid perioodilisi trükitooteid seisma panna. Seesama õigus tuleb anda kohtutele ka wäljamaalt sissetoodawate trükitoodete kohta. Sellepärast tuleb käesolewas seaduses lihtsalt eeltähendatud paragrahw 16 wälja jätta.

Juhataja K. Päts: Asun hääletamisele. (Hääletatakse.) Ettepanek § 16 wälja jätta, on nähtawa enamusega wastu wõetud.

Aruandja J. Jaakson (loeb): III. Trükitoodete konfiskeerimisest. § 17. Trükitoodete konfiskeerimist wõib toimetada ainult kohtuotsuse põhjal. Kunni kohtuotsuseni wõib politsei trükitooteid aresti alla panna ehk ära korjata järgmistel juhtumistel:

1) kui trükitootes Wabariigi Walitsuse keelu wastu § 14 tähendatud teated leiduwad;

2) kui trükitooted otsekohe kõlbluswastased ehk kui nad mässule wõi riigikorra kukutamisele üles kutsuwad.

L. Johanson (sd.): Teen ettepaneku sellest paragrahwist wastu wõtta ainult I osa: „Trükitoodete konfiskeerimist wõib toimetada ainult kohtuotsuse põhjal.“ Ei ole ju mitte siseministeeriumi wäikene ametnik see, kes ära peaks määrama seda, kas tuleks trükitoode aresti alla wõtta, teda ära korjata wõi mitte. See olgu täiesti kohtuwõimude otsustada. Kui aga see siseministeeriumi ülesandeks jäetakse, siis wõib sellel alal väga palju segadusi sündida. Siseministeeriumi ametnikul wõiwad isegi niisugustes asjades, nagu seda kõlblus ja riigikorra kukutamine on, väga põhjendamata waated ja omapärane arusaamine olla. Ühe ametniku kätte, ühe kantselei jõu kätte anda raamatute üle otsustamist, seda ühes demokraatlikes riigis olla ei tohiks.

Siseminister K. Einbund: Käesolewa paragrahwi juures ei ole sugugi arwatud, et seda eelaresti korraldaks mõni wäikene ametnik, waid kui seda teeb politseiülem, siis on see meie wabariigis suur ametnik, kui meie sõnades wäikest ja suurt ametnikku peaksine wõrdlema. See süsteem, mis selles seaduses on wõetud, põhjeneb kodanliste wabaduste kaitsmise ja hoidmise suhtes õigel alusel. Kõige raskematel kordadel, ja ma wõin ütelda, mitte ainult siin ei põhjene tema neil alustel, waid niipalju, kui meil wõimalus on olnud lehitseda kultuurriikide trükiseaduste süsteemi, siis on see analoog sellele. Kui teie wõtate kõige uuemad wäljaanded praegumaks was Saksamaa korras, mida mul juhused oli neil päewil waadata, siis on see paragrahw wäikene wari wõrreldes sellega, kuidas praegu Saksamaa wabariigis asju korral-

datakse. See süsteem nõuab, et kõige raskematel juhtumistel, kui trükitooted on otsekohe kõlbluse wastased, wõi on määratud riigikorra kukutamiseks ja mässule õhutamiseks, et niisugusel korral peab walweorgaanil wõimalus olema kuidagi wiisi tegutseda, aga see tema tegutsemine peab käima lühikeseajalise kohtu kontrolli alla. Sellepärast ütleb järgmine paragrahw, et 24 tunni jooksul peab aresti alla wõtmise otsus olema kohtule edasi antud ja kohus peab järgmisel korraldawal istungil, 2 päewa jooksul otsustama, kas see walweorgaani otsus oli õige wõi mitte. Kodanliste wabaduste juures, kui meie neid esiteks kindlustada tahame, kaitsta tahame, ja teiseks, kui meie neist lugu peame, siis ei saa meie juures teist korda, vähemalt weel praegu, ette kujutada. Kujutame enesele ette politseiülemade seisukorra niisugusel korral, kui tema satub kuriteo peale, ütlemele warguste, tapmiste ja igasugu kriminaal kuritegude peale, mis teeb politseiülem, kas temal on õigus mingisuguseid eelsamme astuda wõi ei ole. Kirjandusega tehtaw kuritegu, nii nagu see siin on ette nähtud punkt 2., on weel raskem kui lihtne wargus, ka karistusnormid on mitu korda raskemad. Iga politseiülem on kohustatud otsekohe kriminaalkuritegude juures, kui tema selle kuriteo peale satub, wastawaid samme astuma. See ei ole teisiti kuidagi mõeldaw.

Kujutame enestele ette politseiülemat, kes uulitsale minnes näeb kõige jälgimat mingisugust pildistust seinal. (L. Johanson (sd.): See ei käi siia alla.) Käiwad siia alla. (L. Johanson (sd.): Palun lugeda § 8.) Mis niisugusel korral politsei peab tegema? Ma kujutan ette, et teie arwamise järele vähemalt pahemalt poolt, politseiülem peaks wististi käed tasku panema ja niisugusel korral kohtuniku juurde jalutama ja teda sinna kutsuma jne. Waatke, niisugust korda ma enesele ette ei kujuta. Kui on satunud kuriteo peale, siis peab walwe-wõimul õigus olema midagi teha. Aga see, mis tema ette wõtab, peab olema kindla kohtukontrolli all ja kohus peab tegema wastawad otsused juba kõige lühema aja jooksul. Minule näib, et see on ainukene õige süsteem ja see kindlustab meie kodanikuwabadused.

P. Keerdo (wäljasp. rhm.): Meie teame kogemuste põhjal, missugused on need riigikorra kukutamise põhjused, mille pärast kohus senni on sulgunud töörahwa

ajalehti. Need põhjused on täiesti otsitud. Juba mitmel korral on tulnud selle peale tähelpanu juhtida. Nad on lihtsalt selleks mõeldud, et kui tarwis on olnud tööliste ajalehest lahti saada teatud sündmuste eel ehk sel korral, kui näituseks wabrikantidel on tarwis olnud streikide puhul töölistelt ära wõtta ajalehti jne. Kui praegu politseile tahetakse anda niisamasugune õigus, siis on meil ka kogemuste põhjal teada, kuidas seda õigust hakatakse tarwitama. Meie teame, et ka praegu siseministril endiste tsaariaegsete kindralkubernerite õiguste põhjal on õigus konfiskeerida ajalehti. Seda õigust on just wiimasel ajal väga ohtralt tarwitatud. Ma juhiks selle peale tähelpanu, et on isegi niisuguste naljakate tempudega toime saadud, et on konfiskeeritud ajalehti ilma, et siseminister ise ehk tema ametnikud oleksid teadnudki, mis ajalehes kirjutatud. Ajalehti on konfiskeeritud juba siis, kui waewalt esimene eksemplar masinast wälja oli tulnud. See näitab meile selgesti, et ajalehti mingisuguse kirjutuse pärast ei konfiskeerita, waid on juba enne otsus tehtud, et sel ajal ei tohi niisugune ajaleht ilmuda ja sellepärast konfiskeeritakse ta ära. Arwates, et küll pärast juba paragrahw leitakse. Niisuguseid juhtumisi on meil väga mitmeid olnud. Ma juhin tähelpanu minewal aastal „Spartakuse“ konfiskeerimise peale. Siis oli tarwis päewal enne 115 protsessi ajaleht sulguda, sest kardeti, et ajaleht ka seda kohtu, mis 115 kohtuprotsessi nime all peeti, rahwale õiges walgustuses kirjeldab. Selleks oli nähtawasti siseminister juba enne otsuse ära teinud, et leht tuleb konfiskeerida. Ma ütlen, et niisugusteks juhtumisteks tahetakse ka see uus paragrahw sellesse seadusesse wõtta, et kaitsepolitseil alati wõimalus oleks konfiskeerida neid ajalehti, mis kaitsepolitseile mitte meelt mööda ei ole. See ei ole muu wastu sihitud, kui ainult tööliste ajakirjanduse wastu.

J. Piiskar (is.): Siseminister rõhutas omas seletuses, et politsei wõida tarwitada oma õigusi ainult raskematel juhtumistel, ja kui tegemist kõlbluswastaste nähtustega. Siseministri seletusi wõiks uskuda ainult siis, kui politsei kunagi nii oleks püüdnud talitada, aga sennised kogemused kõnelewad otse selle wastu. Läbiotsimise kordadel on ära wiidud kõik, mis näppu puutus, waatamata selle peale, olid need kas wõi klassikute kirjatööde kogud, näituseks Pushkini, Goethe ja

teiste kirjatööd. Klassikute töid on konfiskeeritud nagu mässulist kirjandust. On ära wiidud tööd, mida iga õpilane peab lugema, hindama ja nende kohta kirjanduslisi arwustusi lugema jne. Ma wõiks isikuidki nimetada, kellelt sarnaseid töid on ära wõetud, ja ei ole senni mitte tagasi antud. Tähendab, ei ole mingisugust kindlustust, et politsei ei konfiskeeriks kõige ilmsüütumaid raamatuid. Ei ole ka lootust, et asi ses suhtes paraneks. Kui härra Einbund arwab, et politsei wõib otsustada kirjandusliste wõi kunstiliste tööde üle, siis pole see millegagi põhjendatud, sest politseil puudub arusaamine ja ettevalmistus sarnaste küsimuste kohta. Härra siseminister tõi näitusena Saksamaa. Saksamaal sünnib aga wahel väga imelikka asju. Kas härra siseminister pole kuulnud, kuidas seal läinud aastal ühe kirjanduslise toote ümber lahinguid löödi? Seda toodet etendati ka Tallinnas. Eesti politsei ei keelanud seda selkorral küll mitte ära, Saksamaal aga keelati selle toote ettekandmine ära. Nii ei wõi siis Saksamaa mitte alati igas mõttes eeskujuks olla. Siseministrile on wist tuttaw, kuidas omal ajal Tartus lärmi löödi ja waieldi selle üle, kas tuleb „Koidule“ ja „Hämarikule“ põlled ette siduda wõi mitte? Seda tehti ülikooli linnas, kuna alati on püütud tõendada, et Tartu kõige rohkem igas suhtes arenenud linn on. Kui sealse seltskonna koorekihtki ei suutnud kõlbluse suhtes kuidagi otsustada, kas raidkujud „Koit“ ja „Hämarik“, mis „Wanemuise“ jalutusruumis üles on pandud, on kunstitooted wõi pornograafia, siis on üleaarne nõuda neid teadmisi ühelt politseinikult, kellelt ei nõuta ses suhtes eksami, waid kellelt nõutakse musklite tugewust ja füüsilist jõudu ja kellelt peale kirjaoskamise, et tema kuidagi omas kanges politseikeeles protokollil kirjutada oskaks, teisi teadmisi eriti aga kirjandus-kunstilisi ei nõuta.

Annate aga nüüd kirjanduse ja kunstitoodete üle otsustamise nende inimeste kätte, keda amet kord-korralt metsikumaks teeb...

Juhataja K. Päts: Rkl. Piiskar, politsei täidab oma kohust seaduse järele, ja seaduse täitmine ei tee inimest mitte metsikuks. Loen seda tähendust politsei kohta haawawaks ja keelan Teile ära tartutada niisuguseid ütelsi.

J. Piiskar (is.): Kui härra Riigikogu esimees leiab, et niisugused psühholoogiliselt põhjendatud järeldused politsei

kohta haawawad on, siis wõib ju sellest ka mitte kõneleda, kuid ega see politseinikka kunsti ja kirjanduse suhtes paremaks tee. (Üldinenaer.) Ilma pikema jututagi on selge, et politsei kätte sarnaste küsimuste otsustamist anda ei wõi ega tule.

Siseminister kõneles siin miskisugustest piltidest, mis wõida leiduda siin ja seal tänawail. Ta ei mõelnud wististe mitte selle kuulsa „Walwe“ pilte, mis hiljuti ära korjati. „Walwe“ nildid olid, nagu pärast selgus, selle kõige peenema ja enam arenenud kaitsepolitsei omad. Kui juba kaitsepolitsei kabinetis walmistatud pildid ära korjata tulid, mis siis kõnelda välispolitseist, kes oma arenemise poolest niigi kõrgel ei seisa. Kuidas peab siis välispolitsei suutma kunsti ja kirjanduse üle otsustada! Kui kirjanduse tsenseerimine antakse endiste tsensorite asemel, kes wähegi haritud inimesed olid, politsei kätte, siis tähendab see tsensuuri kõige järsumal kujul, missugusena ta wast kunagi pole olnud. Wõtame näituseks riigikorra kukutamise küsimuse, mässule kutsumise jne. Kogupõllumees arwab, et kõik rahwaerakonnast algades on sotsid ja mässajad. (J. Hünerson (põl.): Ega kõik sotsid mässajad ei ole.) Siis wõib isegi nii kaugele minna, et politsei igasuguse sõna ja kirjatüki wõib mässuliseks tembeldada. Nii siis ei saa kuidagi lubada, et politsei hakkaks otsustama kirjandus-kunstiliste küsimuste üle.

Siseminister ütles, et politsei toimetab ainult eelkonfiskeerimist ja selle järele peab kohus kahe päewa jooksul otsustama, kas tuleb konfiskeerimine kinnitada wõi ära muuta. Kuid kas nendel juhtumistel, kus maateaduse ja ajalooramatuid konfiskeeriti, ka kiires korras otsus tehti ja raamatud tagasi anti. Seda ei ole tehtud. Peab arwama, et tulewikus neid küsimusi niisama kergelt wõetakse. Seda kõike arwesse wõttes leian, et see paragrahw on täiesti üleaarne ja wastuwõtmatu. Nii hästi selles kui ka teistes seadustes on palju paragrahwe, mis sõna ja trükiwabandust nii kui nii kitsendawad. Kui tahetakse ka politseile anda wõimalus siin oma heaksarwamise järele talitada, siis peab selle wastu kõige kateoorilismalt waidlema. Teen ettepaneku see paragrahw terwelt wälja jätta.

Siseminister K. Einbund: Rkl. Piiskar, politseiametnikkude kirjanduse

tundmist arwustades unustas ära, et käesolew paragrahw kõneleb ainult sellest, et politsei peab kuritegewusele diagnoosi panema, peab selgeks tegema, kas seal on kuritegewuse tundemärke wõi mitte ja see on kõik, mis temalt nõutakse. (A. Weiler (töer.): Kas kirjaoskamiste nõuta?) Ma palun edasi kuulata. Selleks on tarwis, et politsei küllalt oleks ette walmistatud kuritegude, seaduse ja eriti kuritegude seadustiku tundmises, kriminaaliskas. Kui meie kõneleda tahaks politsei kirjanduse tundmisest, siis oleks minul põhjust oletada ja mitte ilma põhjusega, et rkl. Piiskar'il nii palju kui mina tunnen, kaunis palju weel õppida jääks eriti just seltskondlise teaduse ja seaduste tundmise alal, enne kui tema meie politsei kõrgusele jõuaks. Mina wõin tõendada, et praegusel korral politsei teenistuses on wördlemisi kena protsent inimesi, kellel mitte kõrgem haridus ei puudu. (J. Piiskar (is.): Kes „Politseilehte“ loewad.) See on õige, et politseiametnikkude hulgas wähe inimesi leidub, kes osawad kõnes oleks, iseäranis rahwakoosolekutel, ja see ei ole ka nende ülesanne. Meie peame käesolewa paragrahwi täiesti lahus sellest küsimusest ära otsustama. Siin ei nõuta politsei käest muud, kui seaduse tundmist ja eriti kriminalistikat, selleks on tema kõigiti ette walmistatud, et seda teada ja tunda. (Naer pahemal pool.) Edasi minnes ja kuuldes rkl. Piiskar'ilt kõnet selle kohta, kuidas olewat sennise korra juures ei tea missuguseid klassikalisi töid konfiskeeritud. Ma ütlen, see on minule täiesti uudis ja ma ei ole üheski aktis ega protokollis, niipalju kui mina neid olen lugenud, ei ühestki protokollist, mis läbiotsimise juures tehtud, leidnud seda. Nii et kõik see tuleb minule täiesti uudisena. Ja kui Riigikogu liikmed järele waataksid lähemalt seda asja, siis wististi rkl. Piiskar wõiks ütelda, et ta eksib selle asja juures. Kui meie aga kõneleme wanadest seadustest, mille põhjal wahest olewat tegutsetud, siis arwan ma, et meie uute seadustega uue korra teeme. § 17. tõmbab kindlad piirid siin ette, mis politseiüleml teha wõib, ja tema wõim ulatab kõige raskematel kuriteo juhtumistel ainult kahe päewani, Rohkem temal wõimu ei ole ja peale selle läheb see kohtuametniku otsustada, kellest meie arwatawasti wõiksimme uskuda suuremat kirjanduse tundmist, kui rkl. Piiskar seda politseil leidis. Sellepärast näib mulle, et need wäited, mida rkl. Piis-

kar selle paragrahwi wastu tõi, ei saa kuigi kaaluwad olla, waid just wastuoksa, mis iseenesest politseile miskisugust wõimu kätte ei anna. Nii äge wastuseismine sellele paragrahwile äärmiselt pahe-malt poolt tõendab küll seda, et see paragrahw peaks wastu wõetama.

J. Piiskar (is.): Mina pean härra siseministrile kõige pealt tähendama, et minu äge wastuseismine on tingitud kogemustest, nimelt neist kibedatest kogemustest, mis niihästi minul enesel, kui ka minu tutawatel selles suhtes seljataga on. Kui härra siseminister ütleb, et mina eksin, kui ütlesin, et harilikka klassikalikka töid ja ka teaduslikka töid on ära wõetud, siis wõiks ma härra ministrile terve rea inimesi nimetada, kelle juures seda on tehtud. Wiimaste 3—4 aasta kestes on konfiskeeritud niihästi Wene, kui ka Saksa klassikute ning teaduslikka töid. Ma ei ütelnud seda mitte juhuslikult, waid ma wõin seda alati tõendada, wõin nimetada tooteid, wõin ka aega nimetada, millal seda tehtud jne. Sarnaseid töid on ära wiidud Tartus mitmelt üliõpilaselt, aga ka Tallinnas. Mis sellesse puutub, et protokollides seda ei leidu, siis wõib see tõi olla, sest harilikult protokollides, kui neid üldse tehakse, konfiskeeritud töid ei nimetata, waid protokoll on paari — kolme sõnaga kokku seatud, ehk koguni tagant järele mitu päewa hiljem tehtud. Kui härra siseminister ühe teise paragrahwi puhul näitas, kuidas raamatukauplejatele raskusi ei tegewat, enne täielik nimestik anda, kui raamatud kätte saadakse, siis pean ma ütleva, et harilikult politsei kunagi sellega toime ei saa, et kõik konfiskeeritawad raamatud nimekirja üles wõetaks. Sellepärast wõib wäga wõimalik olla, et sarnased asjad mitte protokollis ei satu. See aga ei tee fakti olematuks, waid tõendab weel kord seda kahtlust, mida ma awaldas, et kas mitte need tooted mõnda kõrwalist teed kaudu ei lähe jälle turule, selle asemel, et neid tagasi antaks. Ja kui protokollides neid ei leidu, siis on kahtlus seda suurem, sest siis tekib kahtlus, kas neid töid mitte teatud tagamõttega kaasa ei wõeta. Nii ei rõhutanud mina seda nähtust sugugi juhuslikult, waid täie teadmise-ga. Edasi tegi härra siseminister minu kirjanduse tundmise kohta märkuse kaheldes, kas minu kirjanduse tundmine ulatab politseiniku omagi. Ma pole kunagi tahtnud ei härra siseministriga ega tema politseinikkudega

wõistelda ei kirjanduse ega kunsti tundmises, ei ka kriminaalseaduste tundmises jne. Ma ei hakka waidlema, kellel ses mõttes suuremad wõi vähemad teadmised wõiwad olla, sest lõppude-lõpuks ei puutu see sugugi siia. Härra siseminister tähendas, et politseilt ei nõuta ju muud, kui diagnoosi panemist. Kõlbluse mõiste on alati lahkarwamisi esile toonud ja peab arwama, et politsei just selle diagnoosiga toime ei saa, kui teda kõlbluse järelwaatajaks pannakse. On öeldud, et kunstiteos wõi kirjanduse toode, mis kõlbluswastane, tuleb aresti alla panna. Kuigi politsei oleks kunsti tundmises arenenud, ometi jätaks see temale suure omawoli just selles mõttes, et siin waated wäga lahkuminewad on. Ka politsei ei seisa mitte wäljaspool head ja kurja, ega saa objektiivselt otsustada. Mis puutub kõlblusmõistesse, siis mängib siin wäga suurt osa subjektiivne moment. See moment mõjub ka diagnoosi määramisel. Härra siseminister pole näidanud, et politsei sarnaste funktsioonide täitmiseks kohane oleks.

Kui aga wõtame karistusseaduse, siis ei leidu seal paragrahwi, mis politseile määraks karistuse sel puhul, kui politseinik õigusi kurjasti tarwitab. Kui siseminister tõesti kindel on oma politsei kohta, peaks tema wiimasele sellekohase paragrahwi sissewõtmisega nõus olema. Senni on politsei harilikult oma wõimu kurjasti tarwitanud ja meil pole mingisugust kindlustust, et see tulewikus teisiti oleks.

L. Johanson (sd.): Austatud Riigikogu liikmed! Härra siseministrile wõib tänulik olla, sest tema ütles ühe tõe wälja, mille teostamine näib tema esimene ja wiimane püüe olewat: et kodanikke nii füüsiliselt kui ka waimliselt politsei walwe alla panna! Politsei peab otsustama kirjanduse üle, kas see rahwale lugemiseks kõlblik wõi mitte. Kuidas politsei kõlblusest aru saab, selle kohta wõib Wene ajaloost näitusi tuua. XIX aastasaja esimesel poolel oli keelatud kirjutada, et „peigmees suudles pruuti“, mis kõlbluse wastane leiti olewat, waid pidi ütleva: „peigmees waatas pruudi peale“, samuti ei tohtinud ütelda, et „noormees armastab neidu“, waid pidi ütleva, et „noormees tahab abiellu astuda.“ Politsei wõib ka eksida omas kõlbluse hindamises. Igatähes ei wõi teda panna kõlbluse ja kirjan-

duse arwustajaks. Iga üksiku isiku siseelu määrab tema seisukoha kirjanduse vastu. Inimene, kes waimliselt kõrgemal seisab ja enam arenenud on, kes awarama silmaringi omanud, waatab teisiti küsimuse peale, kui see, kellel tarwilik arenemiskäik puudub. Mis ühele roojane ja kõlwatu, paistab teisele puhas. Just madala waimlise tasapinnaga inimeste juures on kõlblusest arusaamine — isesugune ja neile wõib kõige parem kunstitoode ärritawalt mõjuda. Niisugune inimene wõib otsusele tulla, et sarnane kunstitöö on tarwis konfiskeerida. Kunstist arusaamine nõuab tarwilikku waimlist kõrgust, mida teie oma politseikursustega anda ei suuda. Meie politseil wõib olla sarnane kriteerium, et temale Moosese raamatud kõlbluswastaseks ei tundu, kuna uuema aja kirjanikkude paremad waimutööd nende kritikeride seisukohalt waadates wõiwad rahwale hädaohtlikuna tunduda. Hädaohtlik on anda Eesti riigis kirjandus ja kunst politseinikkude kätte, pealegi kus meil kirjanduse arwustamine sarnaste awwäärat kritikeride poolt, nagu härra Jürgenstein, pole kirjanduse arenemisele tõukejõuks olnud. Mis on sündinud Eesti riigis ja missugused on need kuriteod, mille pärast teie toetate sarnaseid seadusi, mis kirjanduse ja kunsti arenemisele risti vastu käiwad? Wene riigis on aegu olnud, kus nii kitsalt kirjandust piirati, et sarnaste sõnade tarwitamine, nagu „walitsus, minister ja kuberner“ keelatud oli, isegi Wene keiserliku teatri artiste ei tohtinud arwustada. Kas seda tarwis meil eeskujuks wõtta? Ma arwan, et ei! Ära konfiskeeriti ka Magnitski enese teos, olgugi, et see ise ajakirjanduse tagakiusamisest osa wõttis. Ära konfiskeeriti ka Katariina raamat. Ei tea, kas siis teie ka tahate meie waimuelu sinna poole juhtida ja niisugusesse kammitsasse panna, et ainult seda on lubatud lugeda ja waadata, millele siseministri autoriteetlik tempel peale on löödud?! Kui teie niisuguse olukorra meie riiki loote, siis wiib see meie rahwa tasapinna, mis praegu kuigi kõrge weel ei ole, weelgi madalamale. Wõib olla, on see walitsewatele klassidele kasulik, sest nad loodawad sellega, et see meie rahwast kirjandusest eemale hoiab, kirjandusest, kus wärskemad woolud esilduwad ja käsitamist on leidnud. See seadus on rumaluse külwamise seadus, temaga tahetakse seda teha, mis 15 ja 25-date aastate wahel läinud aastasajal toimetati. Siis oli ise-

sugune waimulik wool liiga tugewaks läinud, tema tahtis ennast veel enam maksma panna, siis seati sisse waljem tsensuur ja iga sõna, mis puudutas walitust ja iga sõna, mis selleaegsete waimulikkude arusaamisele wastuwõetaw ei olnud, tõmmati maha. Nii ei tohi aga Eesti rahwariigis mitte toimetada!

Juhataja **K. Päts**: Juhatusesele on korra kohta esitatud ettepanek koosolek lõpetada. Panen selle ettepaneku hääletamisele. (Hääletatakse.) Wähemus on wastu, — sellega on see ettepanek wastu wõetud. Lõpetan koosoleku.

Koosolek lõpeb kell 9.45 min. õhtul.

Algkirjale alla kirjutanud:

Riigikogu esimees **K. Päts**.

Abiesimees **K. Wirma**.

Abiesimees **A. Kerem**.

Abisekretäär **J. Bergman**.